STEFANO BOTTONI

Vonakodó kémek

A magyar állambiztonság és Románia, 1975–1989*

Az 1980-as évek derekáig a magyar állambiztonsági rendszer alig foglalkozott a szomszédos szocialista országok belső helyzetének elemzésével. A Szovjetunióval, a Német Demokratikus Köztársasággal és Csehszlovákiával tényleges együttműködést ápolt, Romániát azonban nem tekintette sem szövetségesnek, sem ellenségnek.[1] Az 1970-es évek elejétől azonban a szomszédos országokban zajló kedvezőtlen nemzetiségpolitikai változások belpolitikai kérdéssé váltak Magyarországon. Úgy a népi írók tábora, mint a formálódó demokratikus ellenzék napirenden tartotta a kisebbségben élő magyarok elleni jogsértéseket. A nemzeti „sorskérdések" iránt közérdeklődés cselekvésre késztette a kényes témát kerülni kívánó magyar állampártot is. Annak ellenére, hogy a politikai vezetés az 1980-as évekig csak a Külügyminisztérium és az MSZMP KB Külügyi Osztályának jelentéseiből szerezte az értesüléseit, viszonylag pontos és naprakész információkkal rendelkezett a szomszédos országokban élő magyarok jogi, kulturális és társadalmi helyzetéről, az adott ország nemzetiségpolitikájának erővonalairól, és a – főleg Romániában –aggasztó méreteket öltő hivatalos nacionalizmusról, magyarellenességről. Ez azonban kevésnek bizonyult a cselekvéshez. Amikor pedig a magyar állampárt végre rászánta magát a kisebbségi magyarok helyzetének megtárgyalására, az MSZMP PB 1976. december 15-i ülésén Kádár János javaslatára szavazásra sem bocsátották a határozottabb fellépést indítványozó, a Külügyi Osztály által készített előterjesztést.[2]

A konfrontációkerülő magatartást nem csak a szövetséges viszonyból fakadó kötődés okozta, noha Moszkva valóban ellenezte a táboron belüli vitákat és a területi kérdések bármilyen formában történő felvetését. Ennél fontosabb Kádár János

* Köszönettel tartozom Szász Zoltánnak, Bandi Istvánnak és Vörös Gézának a tanulmány elkészítése során nyújtott segítségért.

1 Az előzményekről ld. *Stefano Bottoni*: „Baráti együttműködés": a magyar–román állambiztonsági kapcsolatok (1945–1982). Történelmi Szemle 53. (2011) 246–256. Az NDK-relációról *Jobst Ágnes*: A magyar állambiztonsági szervek és a Stasi együttműködése. In: Állambiztonság és rendszerváltás. Szerk. Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan, Bp., 2010. 63–101. A kelet-német állambiztonság magyarországi tevékenységéről *Schlachta Krisztina*: Állambiztonság és idegenforgalom a Balaton partján. Német–német találkozások 1961–1989 között Magyarországon. In: A Páneurópai Piknik és határáttörés húsz év távlatából. Szerk. Gyarmati György. L'Harmattan, Sopron–Bp., 2010. 39–58.

2 Magyar Országos Levéltár (= MOL) 288. f. 5. cs. 707. ő. e. Az MSZMP PB ülésének jegyzőkönyve. 1976. december 15.

bottoni.indd 1 2/26/2013 2:28:41 PM

és belső körének rendkívül visszafogott hozzáállása a nemzeti kérdéshez, az a kis híján közönynek nevezhető távolságtartás, ami részben Kádár plebejus, következetesen internacionalista neveltetéséből eredt, részben egy tudatos politikai attitűdöt takart: a 20. század traumáinak feloldását Kádár az életszínvonal emelésében és az ország imázsának javításában látta. Nem meglepő tehát, hogy az 1980-as évek közepéig a magyar kommunisták jóval fontosabb feladatnak tekintették a „belső" nacionalizmus megfékezését, mint a szomszédos országokban élő magyarok kérdésének felvetését. Ezt bizonyítja a belügyi szervek „nacionalista vonalon" kifejtett kitartó tevékenysége is.[3] A politikai megrendelés, azaz a „hírigény" hiányával magyarázható tehát a titkosszolgálat csekély érdeklődése a határon túli magyarok helyzete iránt. Jelen írás azt kívánja bemutatni, mikor és hogyan kapcsolódott be a Belügyminisztérium (BM) III/I. Csoportfőnöksége, azaz a polgári hírszerzés, valamint kisebb mértékben a katonai felderítés és hírszerzés (Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökség) a Romániára vonatkozó információgyűjtésbe és hírelemzésbe. A hozzáférhető iratok azt mutatják, hogy a magyar belügyi szervek – különösebb politikai megrendelés nélkül is – alternatív csatornákat kezdtek kiépíteni a romániai belpolitikai és nemzetiségi helyzet pontosabb felmérésére. Ehhez a munkához sikeresen mozgósították a nyugati országokban már kiépített hírszerző hálózatot, beleértve a magyar emigráció „lojális" szárnyát, de kihasználták a Varsói Szerződés tagországai közötti információáramlást is: az 1980-as évek első felében több értékes információ szovjet, bolgár, lengyel vagy csehszlovák közvetítéssel érkezett a magyar hírszerzéshez. 1988-ig Magyarország csak defenzív céllal használta ezt a fegyvert, míg 1989-ben az átalakuló szocialista hatalom immár bevetette az aktív hírszerzés elveit és módszereit is egy másik szocialista ország elleni munkában. A BM III. Főcsoportfőnökség hírszerzési részlegének 1990. február 13-ig kutatható, Romániára vonatkozó iratai egyedülálló bepillantást engednek a késői Kádár-rendszer, majd a rendszerváltó elitek értesültségi szintjéről és terveiről, vagyis arról, mit tudhattak a rendkívül zárt Ceaușescu-rendszerről, és milyen cselekvési lehetőséget láttak maguk előtt az átmenet időszakában.

3 Az 1980-as évekbeli magyar–román kapcsolatokról több alapos feldolgozás született: *Földes György*: Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989. Napvilág, Bp., 2007. 260–493.; *Vincze Gábor*: Lăncrănjantól Lăncrănjanig. Fejezet a magyar–román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből. Magyar Kisebbség (2006) 262–352.; *Uő*: Lefelé a lejtőn (Magyar–román kapcsolatok 1989 első felében, a magyar diplomáciai iratok tükrében). Székelyföld (2009) 7. sz. 75–120.; *Uő*: Tovább a lejtőn – a gödör aljáig. Magyar–román kapcsolatok 1989 második felében, a magyar diplomáciai iratok tükrében. Székelyföld (2009) 12. sz. 69–103.; *Révész Béla*: A magyar–román viszony problématörténetéből az 1980-as években. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica 72. (2009) 463–522. A szerzők hasonló forrásbázisra támaszkodnak (többnyire külügyi és pártiratokra), ennek ellenére gyakran ellentétes véleményt fogalmaznak meg a Kádár-rendszer kül- és szomszédságpolitikájának sikerességét illetően. Földes szerint Kádár a szovjet birodalmi kereten belül maradva igyekezett kialakítani egy antinacionalista alapon álló nemzeti konszenzust és integrációt, míg Vincze a rendszerben kódolt nemzeti nihilizmusban látja a magyar kommunisták ambivalens, sokáig túl óvatos Románia-politikájának magyarázatát. Révész a menekültkérdésre koncentrál és a kétoldalú kapcsolatokat terhelő feszültségeknek a magyar rendszerváltásra gyakorolt hatását vizsgálja.

Információmorzsák és politikai érdektelenség, 1975–1981

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) őrzött első, kimondottan román vonatkozású hírszerzési iratok az 1970-es évek második feléből származnak. Fontos hangsúlyozni, hogy ebben az időszakban a magyar belügyi szervek Romániára vonatkozó információigénye nem konkrét ügyekhez vagy aktív intézkedéshez kötődött, hanem összefoglaló jelentésekből és átiratokból állt. Magyarország tartotta magát a keleti tömb államai közötti „be nem avatkozási" elvhez: a szomszédos ország politikai helyzetéről, gazdasági és nemzetiségi viszonyairól Budapest a nyugati országban szolgáló legális rezidentúráktól vagy a Varsói Szerződés országain keresztül kapott tájékoztatást. Így alakult ki az a paradox helyzet, hogy a Romániával nem határos Német Demokratikus Köztársaság (NDK) hírszerzése többet tudott a ceauşescui Romániáról, mint a magyarok, mivel Kelet-Berlin 1968-tól a „nem baráti" szocialista országok közé sorolta Romániát – egy csoportba Kínával, Albániával és Jugoszláviával. A kelet-német hírszerzés tevékenységét kutatók szerint az 1980-es években Románia fontos célponttá vált az NDK számára.[4] A kelet-német állambiztonsági szerveket több tényező is nyugtalanította a balkáni állammal kapcsolatosan. Ilyen volt Nyugat-Németország feltűnő aktivitása (Bukarestben 1979-től működött Goethe Intézet, Kolozsváron pedig nyelvi lektorátus a Babeş-Bolyai Egyetemen), Románia különutas politikája és a politikai vezetés szovjetellenessége, valamint Románia tranzitország szerepe a Jugoszláviába szökni igyekvő kelet-német állampolgárok számára. Az 1960-as évek végétől a kelet-német titkosszolgálat kis létszámú, de igen aktív hírszerző rezidentúrát tartott fenn bukaresti nagykövetségén, amin keresztül a rendszerváltásig több mint háromezer információs jelentés érkezett a központba.[5] Jelentős szerepet játszott a romániai németség képviselőivel való intenzív és bizalmas kapcsolattartás is (több prominens értelmiségit és nemzetgyűlési képviselőt szervezett be a kelet-német titkosszolgálat).[6] A Stasi nyugat-német ügynökeinek jelentései is nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy az NDK vezetése kitűnően ismerte a román helyzetet, és bizalmas értesülésekkel látta el a baráti országokat a „megbízhatatlan" Ceauşescu-rendszerről. A Stasi bukaresti rezidentúrája már 1969-ben jelentést küldött arról, hogy a román államvezetés és a biztonsági szervek már nem tesznek különbséget a nyugati és keleti titkosszolgálatok között.[7] A rendelkezésre álló német iratok azt is tanúsítják, hogy a Stasi más kelet-európai titkosszolgálatokkal is együttműködött Románia ellen, például a romániai ügyekben rendkívül jól informált lengyel állambiztonsági szervekkel. 1988 elején az NDK Belügyminisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya olyan jelentést kapott Var-

4 *Helmut Müller-Enbergs*: Hauptverwaltung A (HV A). Aufgaben – Strukturen – Quellen (MfS-Handbuch). Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der Ehemaligen DDR, Berlin, 2011. 76–80.

5 *Stejărel Olaru–Georg Herbstritt*: Stasi şi Securitatea. Humanitas, Bucureşti, 2005. 105.

6 Pl. Eduard Eisemburgert, a Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnökét (1969–1980) és nemzetgyűlési képviselőt (1965–1989). Uo. 113.

7 Uo. 109.

sótól, amelyben a lengyel társszerv egy néhány napja Bukarestben rendezett titkos állománygyűlés határozatait elemezte – belső forrásokra támaszkodva.[8] Ezzel szemben a magyar állambiztonsági szervek az 1980-as évekig információhiányban szenvedtek a szomszédos ország belső működéséről. Budapest még annak látszatát is el kívánta kerülni, hogy bátorítólag lép fel az erdélyi magyar kisebbség ügyének felkarolására, ahogy ezt a belső ellenzék és a nyugati emigráció követelte. Egy előző tanulmányomban már ismertetett kémelhárítási jellegű információszerzés az „X-300-as területről", azaz Romániáról nem pótolhatta a módszeres hírellátást, mivel a szomszédos országba küldött turisták megfigyelésein alapult, és nem szolgált egy előre meghatározott hírigényt – sőt, nem egyszer a „belső reakció", a nacionalista ellenzék elleni harc eszközévé vált.[9] Az 1988 előtti összefoglaló jelentések pedig ritkán haladták meg az általános tájékozottság szintjét. Ebből kifolyólag kitüntetett szerepet játszottak a magyar politikai vezetés tájékoztatásában a rezidenturális hírszerzés harmadik országban (az Egyesült Államokban, Nyugat-Németországban, Franciaországban) megszerzett információi Romániáról, valamint az erdélyi magyar kisebbségről.

A levéltárban fellelhető, Romániára vonatkozó első hírszerzési jelentést 1975 júliusában a new yorki rezidentúrának adta egy „Gachon" (máshol „Gasson") fedőnevű forrás, polgári nevén Völgyes Iván[10] Amerikában élő politológus, egyetemi tanár. Gachon 1974–1975-ben tanulmányi szabadságát Kelet-Európában töltötte, így végigjárta Magyarországot, Csehszlovákiát, Lengyelországot és Jugoszláviát is, mielőtt háromhetes körútra indult Romániába. Ez volt harmadik romániai útja, legutóbb 1970–1971-ben látogatta meg az országot.[11] A hírszerzési jelentéshez fűzött kommentárból kiderül, hogy Gachon nem magánúton járt Romániában, hanem megbízást kapott Edward Maitland bukaresti amerikai diplomatától a „tájékozódásra", és tapasztalatairól bizalmas írásos összegzést készített a State Department számára (is). Indulásakor Gachon kételkedett a magyar barátaitól és kollégáitól érkező panaszok valódiságában: „1971-ben, legutóbbi látogatásom alkalmával láttam bizonyos jeleit a szándékos megkülönböztetésnek és főként gazdasági diszkriminációnak, amit a magyar és a szász kisebbség ellen alkalmaztak, de ez a diszkrimináció, úgy éreztem akkor, nem volt oly nagy súlyú, hogy az külön orszá-

8 Uo. 398–399.

9 *Bottoni, S.*: i. m. (1. jz.) 255–256.

10 Völgyes Iván (1936–2001) 1956-ban hagyta el Magyarországot és az Egyesült Államokban telepedett le. A washingtoni American Universityn szerzett doktori fokozatot, majd 1961 és 1995 között politikatudományt tanított a University of Maryland, Denison University és a University of Nebraska egyetemeken. Kelet-Európa és a volt Szovjetunió politikájával, gazdaságával és társadalmával foglalkozó több mint harminc könyv, valamint több száz jegyzet szerzője vagy társszerzője. Az 1970-es évek közepétől üzleti tanácsadói tevékenységet is folytatott. 1990-ben feladatául kapta a Gallup és a Reader's Digest magyarországi képviseletének felállítását, majd 1995 és 2001 között a General Electric magyarországi főtanácsadója volt. A magyar állambiztonsággal fenntartott kapcsolatáról ld. még ÁBTL 3.1.5. O–20041 („Humán" fn. dosszié). ÁBTL, jelzet, XY madridi ügyvivő jelentése, Madrid, 1988. február 23.

11 ÁBTL 1.11.4. – T-2/75/I. Információs jelentés. Romániai magyarok helyzete. Budapest, 1975. június 30.

gos problémát okozott volna." Négy év alatt azonban jelentősen változott a román kisebbségpolitika, amit sok korabeli elemzővel egyetértve Gachon az úgynevezett kis kulturális forradalommal és a hivatalos nacionalizmus erősödésével magyaráz. Többhetes körútja alatt a magyar hírszerzés forrása több erdélyi településen megfordult, és az állami szervek erőszakos beavatkozását észlelte az élet minden területén. Kézdivásárhelyen azért zaklatták a helyi felnőtt kórus vezetőjét, hogy csak román népdalokat énekeljenek, míg Sepsiszentgyörgyön az anyakönyvvezető szerint „magyar letelepülőnek, faluból vagy más városból bejövőnek magyarlakta környéken vagy vidéken letelepülési engedélyt vagy házasságkötési engedélyt a tanács nem, avagy nagy ritkán ad. [...] Ugyanakkor ezekbe a városokba románok azonnal letelepedést kapnak és lakáskiutalási sorszámuk külön, első kategóriaként kezelendő." Gachon arra is felhívja a figyelmet, hogy „Sepsiszentgyörgy etnikai »egyensúlyának« érdekében külön, érdekes gyakorlat alakult ki. Hetente többször éjnek idején mentőautóval hozzák Băcăuból az újszülötteket, akiket éjjel anyakönyveznek a sepsii kórházban, hamis, ottani címmel, amely legtöbbször egy román hivatalnok lakáscíme." Kolozsvár környékén pedig a román állambiztonság által gyakran felhasznált *agent provocateur*-ökre hívja fel az amerikai (és a magyar) hatóságok figyelmét: „Ezek főképpen magyar rendszámú Zsigulival mennek rendszeresen magyarlakta falvakba, beszélgetésbe erednek a lakosokkal és provokatív megjegyzéseket tesznek. Amikor erre válasz jön – például olyan esetben, ha a lakos nincs valamivel megelégedve –, akkor tovább provokálják olyan kérdésekkel, mint például »ugye bátyám, ha a magyarok, mármint mi, itt lennénk, akkor minden sokkal jobb lehetne?«. A gyanútlan lakos gyakran bedől a kérdésnek, és aztán néhány hét után bíróság előtt [találja magát] lázításért, és a bizonyíték: saját, magnóval felvett hangja. Erről Széken és Vistán is volt alkalom meggyőződni."[12]

Gachon/Völgyes Iván értesülései nyílt titoknak számítottak az Erdélybe járó, rokonokat vagy ismerősöket látogató magyarországiak számára. A jól informált szerző azonban üzenetet fogalmazott meg saját kormányának és volt hazájának is. Ezt megerősíti az a tény, hogy Gachon tudományos fórumokon is megosztotta a romániai útja során szerzett negatív tapasztalatait.[13] A párizsi *Irodalmi Újság*ban 1976-ban megjelent *Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?* című szociográfiai riport még a román állambiztonsági szervek érdeklődését is felkeltette.[14] A kutatható iratok között nem találunk hivatalos magyar reakciót Gachon jelentésére. Úgy tűnik: Budapest nem akart vagy nem tudott mit kezdeni az emigráns tudós értesüléseivel. Ezzel szemben az 1970-es évek második felétől a román hatóságok komoly erőket mozgósítottak a Ceauşescu-féle kül- és nemzetiségpolitika külföldön történő népszerűsítésének érdekében. 1977-ben például az akkor már fél-ellenzékinek számító Silviu Brucan korábbi washingtoni nagykövetet, ENSZ-képviselőt és szigorúan

12 Uo.

13 *Iván Völgyes*: The Treatment of Minority Nationalities in Rumania: The Case of Ceausescu Hungarians. Nationalities Papers 5. (1977) 79–90.

14 *Völgyes Iván*: Szabad-e sírni a Kárpátok alatt? Irodalmi Újság 27. (1976) 3–4. sz. 1–2. A Securitate érdeklődéséről Mikó Imre hálozati dossziéjában olvashatunk: Arhiva Consiliuliu Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (Bukarest; = ACNSAS), fond Reţea, dos. 182174, vol. 3, f. 29.

titkos tisztet többhónapos észak-amerikai körútra engedték, hogy kiterjedt kapcsolatrendszerének segítségével ellensúlyozza a magyar emigráció „irredenta” tevékenységét, és tárgyalásai során kedvezőbb fényt vessen országának kisebbségpolitikájára.[15] A román fél aktivitását – főleg akadémiai és tudományos közegben – a magyar hírszerzés is észlelte. 1976. május 17-én a New York-i rezidentúra Hanák Péter történészre hivatkozva azt jelentette, hogy „több prominens magyar származású amerikai egyetemi tanárt a román kormány vendégeként, útiköltséggel, teljes ellátással meghívtak Romániába”.[16] A meghívott vendégek közül Hanák konkrétan említette Sugár Pétert, a seattle-i Washington Állami Egyetem történelem tanszékének vezetőjét, valamint Deák Istvánt, a Columbia Egyetem tanárát. Az egyhónapos meghívás tartalmazott egy külön gépkocsis túrát „Erdély magyarlakta területein, a nemzetiségi helyzet megismerésére”.[17] Fél évvel később, december 9-én Deák István közölte a New York-i rezidentúra egyik tisztjével, hogy Papp László nagyváradi református püspök[18] „a román kormány nem hivatalos megbízásával novemberben az USA-ban járt”. Úticélja nem volt más, mint „az Amerikában élő magyar emigráció Erdéllyel kapcsolatos hangulatának lecsillapítása, és siker esetén annak az amerikai szervek tudomására hozása volt”. Ennek érdekében „Papp püspök dokumentumokat hozott annak bizonyítására, hogy a romániai magyarok még szélesebb jogokat élveznek, mint a románok”.[19]

1978-ban Ion Mihai Pacepa vezérőrnagynak, a román Állambiztonsági Tanács Hírszerző Vezérigazgatósága helyettes vezetőjének disszidálása komoly érdeklődést és aggodalmat keltett a magyar állambiztonsági szervekben. Az ügy komolyságát jelzi, hogy augusztus 17-én Benkei András belügyminiszter részletes tájékoztatást adott Korom Mihály MSZMP KB-titkárnak Pacepa menekülésének várható negatív következményeiről. Először történt meg Magyarországon az, ami egyébként rutineljárásnak számít a hírszerzésben: egy román belpolitikai eseményre vonatkozó értesülés hivatalosan is elérte a budapesti vezetés egyik tagját. A magyar állambiztonsági apparátus aggodalmát elsősorban Pacepának a magyar és szövetségi érdekeket veszélyeztető bizalmas értesülései okozták. 1969 és 1972 között ugyanis Pacepa többször járt Budapesten, és „a fenti látogatások során gyakorlatilag a román hírszerzés akkori vezetőjeként állandóan kezdeményezően lépett fel a kapcsolatok bővítése érdekében. A tárgyalások minden alkalommal főként módszertani kérdésekre irányultak, a politikai témákat román részről tudatosan kerülték. Nagyfokú érdeklődést tanúsítottak a magyar tapasztalatok, elképzelések, tervek iránt, azonban ritkán szolgáltak érdemi információkkal saját munkájukról. A tárgyalások eredményeképp együttműködési megállapodás született néhány témában, ezek realizálására azonban – három operatív-technikai eszköz átadásának

15 *Radu Ioanid*: Dosarul Brucan. Documente ale Direcției a III/a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului (1987/1989). Polirom, Iași, 2008. 147–151.

16 ÁBTL 1.11.4. T/2, 56. doboz, 19. Távirat. New York, 1976. május 17.

17 Uo.

18 Papp László állambiztonsági érintettségéről *Molnár János*: Szigorúan ellenőrzött evangélium. I. Pártium, Nagyvárad, 2009.

19 ÁBTL 1.11.4. T/2, 56. doboz, 31. Távirat. New York, 1976. december 12.

kivételével – nem került sor."[20] A jelentés megerősítette, amit korábbi tanulmányomban már érzékeltettem: 1973 óta a két hírszerzés között teljesen megszűnt az operatív kapcsolat, sőt 1975 óta „még a nemzeti ünnepek stb. alkalmából szokásos üdvözlő táviratok is elmaradtak".[21]

1978-tól látványos romlásnak indultak az addig sem túl szívélyes magyar–román kapcsolatok. Budapestet nyugtalanította a belső nacionalizmus felerősödése és a Magyarországra irányuló értelmiségi kivándorlás.[22] A nyugati magyar emigráció aktív tevékenysége pedig új kihívás elé állította a két fővárost.[23] Ceauşescut valósággal sokkolta az Emberi Jogok Romániában Bizottság (Committee for Human Rights in Romania – CHRR) nevű szervezet által 1978 júniusában szervezett washingtoni tüntetés, amely beárnyékolta a román elnök második amerikai útját és előtérbe állította az erdélyi magyar kisebbség ügyét. Budapest azonban nem kívánt együttműködni az erősen antikommunista, az erdélyi kérdésben pedig radikális álláspontot képviselő észak- és dél-amerikai magyar emigrációval. Maradt tehát a lavírozás, az óvatos informálódás. December elején egy magyar hírszerző tiszt hosszabb beszélgetést folytatott erről a State Department Európai Főosztályának egyik munkatársával.[24] A Földvári családnevű tisztviselő szerint a román vezetés rendkívüli módon aggódik az erdélyi kérdés miatt, és felhívta magyar tárgyalópartnerének figyelmét, hogy Bukarest szerint a románellenes fellépésekért felelős emigráns köröket Budapest is támogatja és bíztatja. Földvári hozzátette: „Ceauşescu egyfajta vákuumban érzi magát, attól tart – miután Erdély kérdésében Moszkvára nem számíthat – , hogy Washington sem áll majd egyértelműen mellette, s a véglegesen lezárt kérdés ismét napirendre, a nemzetközi nyilvánosság elé kerül." Az utóiratból kiderül, hogy a magyar származású amerikai diplomata sérelmezte a „megfelelő angol nyelvű kiadványok" hiányát „a román propaganda ellensúlyozására", mivel így „az ellenvetés nélkül marad és hatása érvényesül".

Ebben az időszakban további két tanulságos háttérbeszélgetésnek maradt írásos nyoma, amit a kölni rezidentúra munkatársai folytattak a müncheni Südost-Institut (SOI)[25] kutatóival. 1978 októberében Karl Nehring,[26] a térség nemzetiségi

20 ÁBTL 1.11.4. T/2, 106. doboz, 32–33. Mihai Pacepa disszidálása. Budapest, 1978. augusztus 17.

21 Uo. 35.

22 A kommunista rendszer alatti migrációs folyamatokról kiváló áttekintést ad: Migrációs folyamatok Erdély és Magyarország között. Szerk. Horváth István. Sapientia Könyvek, Kolozsvár, 2006. 16–22.

23 Felhívom a figyelmet Hermann Gabriella tanulmányára, aki Teleki Béla és a korabeli emigráns sajtó alapján feldolgozta az Amerikai Erdélyi Szövetség történetét a kezdetekről az 1970-es évek végéig. *Hermann Gabriella*: Az Amerikai Erdélyi Szövetség története, 1952–1977. Magyar Kisebbség 61–62. (2011) 7–111.

24 ÁBTL 1.11.4. T/2, 106. doboz, Románia 1978, 48. Washington, 1978. december 5. A State Department munkatársáról nem rendelkezünk bővebb információval, neve nem szerepel Borhi László e témában közölt publikációiban.

25 A müncheni SOI már korábban is felkeltette a magyar állambiztonsági szervek érdeklődését. ÁBTL 3.2.5. 0–8–448. Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe Irat címe

26 Südost-Institut München 1930–1990. Red. Karl Nehring. Oldenbourg, München, 1990.

kérdéseinek ismert szakértője arról tájékoztatta magyar beszélgetőpartnerét, hogy 1977 őszétől kezdve a román kormányzat „széleskörű kultúrpolitikai offenzívát indított az NSZK irányába. Az elmúlt év ősze óta román társadalomtudósok özöne árasztja el az NSZK-t, minden fórumot, lehetőséget megragadnak a jelenlétre és arra, hogy a legkülönbözőbb társadalompolitikai kérdésben kifejtsék a román álláspontot. Az NSZK különböző térségeiben sorra kerülő egyik nemzetközi társadalomtudományi konferenciáról a másikra mennek és hetekig az NSZK-ban tartózkodnak." Nehring szerint a jól megtervezett kampány eredményeként Románia „állandó ösztöndíjasok és vendégprofesszorok révén támaszpontot épített ki Heidelbergben, Freiburgban, Bochumban", és az akcióba „bevontak néhány lojális nemetajkú romániai szász értelmiségit is".[27] Egy évvel később, 1979. szeptember 25-én a BM III/I. Csoportfőnökség titkos megbízottja „baráti beszélgetést" kezdeményezett a Budapesten tartózkodó Gerhard Seewann történésszel, akit a SOI „politikai munkatársának" nevezett. Seewann szerint a román–magyar viszony megítélése és a román belpolitikai fejlemények élénk vita tárgyát képezték a széles nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkező intézetben. A román szekció szerint Románia arra törekszik, hogy lépésenként, fokozatosan kilépjen a szocialista táborból, és az „el nem kötelezett" országok státusát kívánja elérni. A kutatók többsége és a magyar szekció – a legtöbb nyugati elemzővel és hírszerzőközponttal egyetértésben[28] – ugyanakkor azon az állásponton volt, hogy Románia nem törekszik kiugrásra, ettől tehát sem Magyarországnak, sem a Szovjetuniónak nem kell tartania. Seewann szerint Romániának „a szovjet- és szocialista tábor ellenes" külpolitikai megnyilvánulásait inkább az ország belső helyzete okozza, mivel „a hatalomban való osztozkodás dinasztikus jellegű," „erősödnek a fasiszta uralmi módszereket kimerítő jelenségek és tendenciák", és „mig más szocialista országokban különböző társadalmi csoportokból összevetődő ellenzék van, amely öszszességében ezen országok fejlődését szolgálja, addig Romániában ilyen ellenzék nincs, nem lehetséges". Seewann arról is tájékoztatta „Borkuti" titkos megbízottat, hogy a SOI együttműködési tervet dolgozott ki a Román Akadémiával, Karl Nehring vezetésével. Mivel az NSZK külpolitikai érdekeit szolgálja a Romániával való együttműködés erősítése, „Mathias Bernath, az intézet vezetője – Romániával szemben meglévő antipátiája ellenére – a kapcsolatok fejlesztését hallgatólagosan jóváhagyta".[29]

Az idézett információk természetesen csak hírszerzési „morzsának" tekinthetők, mivel begyűjtésük nem folyt tervszerűen, és politikai felhasználásuk sem ismert. Bár bőven akadtak aggodalomra intő jelek, elsősorban a külföldön foly-

27 ÁBTL 1.11.4. T/2, 106. doboz, Románia 1978, 42. Román kultúrpolitikai törekvések az NSZK-ban. Köln, 1978. október 10.

28 Más állásponton van a korabeli hivatalos román állásponthoz közelálló amerikai nemzetbiztonsági szákértő, aki szerint az Egyesült Államok és szövetségesei tévesen becsülték alá az 1970-es években Ceaușescu közeledési szándékát a nyugati katonai tömbhöz. *Larry L. Watts*: Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România. RAO, Bucureşti, 2011.

29 ÁBTL 1.11.4. T/2, 163. doboz, 71–72. Információs jelentés. Románia megítélése a Südost Europa Institutban. Budapest, 1979. november 19.

tatott román nacionalista és magyarellenes propaganda. Az MSZMP vezetősége azonban csak „puha" eszközökkel jelezte elégedetlenségét: ilyen üzenetnek tekinthető Illyés Gyulának a *Magyar Nemzet* 1978-as újévi számában megjelentetett cikke a magyar kisebbségek nehéz helyzetéről.[30] Néhány hónappal később pedig Rajnai Sándor volt hírszerzési főnök bukaresti nagyköveti kinevezése azt jelezte, hogy Magyarország már nem zárkózik el attól, hogy vigyázó szemeit Bukarestre (is) vesse.[31] Rajnai megbízatása különösen érdekes az új bukaresti misszióvezető korábbi pályafutása miatt. Miközben – az általa küldött külügyi jelentéseken kívül – a magyar iratokból szinte semmi nem derül ki Rajnai négyéves bukaresti tevékenységéről, a román állambiztonsági gépezet állandó megfigyelés alatt tartotta a különleges múlttal és információszerzési képességgel rendelkező magyar nagykövetet, akit Bukarest egyenesen a KGB tisztjének tartott. Fábián Ernő kovásznai középiskolai tanár román megfigyelési dossziéjából kiderül, hogy 1980–1982 között Rajnai rendszeresen látogatta, bizalmas jellegű (lehallgatott) beszélgetéseket folytatott vele a román nemzetiségi politika fejleményeiről, és tájékozódott az erdélyi magyar értelmiségi közhangulatról.[32] A rendkívül tapasztalt, nacionalizmussal aligha vádolható volt hírszerzőtiszt nyíltan védelmezte a magyar kisebbséget, és diplomáciai fedésben igyekezett segíteni az erdélyi magyar közösségnek, melynek panaszait többször előadta a kovásznai kardiológiai klinikán „pihenő" bukaresti szovjet nagykövetnek. Fábián Ernőnek pedig bevallotta, hogy „a Romániában töltött időszak[ot] élete legnagyobb iskolájának tekinti",[33] és vendéglátójának Romániában tiltott, történelmi tárgyú kiadványokat hozott be a futárszolgálat igénybevételével. A kettejük közötti, lehallgatott beszélgetések nemegyszer Magyarországon szigorúan tiltott témákat érintettek, de a kisebbségi kontextusban egészen más értelmet nyertek, mint például az 1956-os forradalom okai vagy a magyar és a szovjet tömegtájékoztatás torzításai. Rajnai azt javasolta például Fábiánnak, hallgassa ő is a moszkvai rádiót, mivel a szovjet média olyan román vonatkozású eseményekről is tájékoztat, amelyeknek Budapest nem adhat nyilvánosságot.[34] Nem kizárt, hogy első kézből szerzett információit Rajnai a magyar vezetőkkel is megosztotta, de határozott magyar ellenlépésre semmilyen jel nem utal. Így fordulhatott elő, hogy amikor 1981 szeptemberében a Román Kommunista Párt Politikai Végrehajtó Bizottsága levelet intézett az MSZMP PB-hez, sovinizmussal és irredentizmussal vádolva a magyar tömegtájékoztatást, a soron következő PB-ülésen Kádár János utasítására vonták vissza a túl keménynek ítélt válaszlevelet.[35] Ebben az esetben azonban többről van szó, mint a reménytelenül defenzív, történelmi komplexusoktól terhelt és gyors válaszra képtelen kádári nemzetpolitikáról. Az 1980-as évek eleji, zárt ajtók mögötti politikai vitákból kiderül, hogy a Kádár-rendszer vezető

30 *Földes Gy.*: i. m. (3. jz.) 229.

31 Uo. 239.

32 *Fábián Ernő*: Naplójegyzetek 1980–1990. Kriterion, Kolozsvár, 2010.

33 ACNSAS fond 110, dos. FCX 959, f. 39. Ministerul de Interne. Inspectoratul județean Covasna, Compartimentul 110. Sfîntu Gheorghe, 14. 03. 1983.

34 Uo. 77.

35 *Földes Gy.*: i. m. (3. jz.) 268–271.

tisztviselői sokáig teljesen tájékozatlanok voltak, vagy érzéketlenek maradtak az országot közvetlenül érintő, a román speciális szervek ellenséges tevékenységéből fakadó biztonságpolitikai kockázatok iránt.

A veszély lassú felismerése, 1982–1986

1982-ben „ A román speciális szervek tevékenysége az MNK ellen" címmel egy „szigorúan titkos, különösen fontos" minősítésű hatoldalas feljegyzés került több vezető magyar politikus (Korom Mihály, Aczél György, Gyenes András, Puja Frigyes, Berecz János) asztalára. A kémelhárító csoportfőnökség által összeállított anyag igen súlyos és aggasztó állításokat tartalmazott: „A román hírszerzés Magyarország elleni tevékenységét Bukarestben és az MNK-val határos megyék központjaiban szervezik. Céljuk a magyar és szovjet katonai alakulatok diszlokációjának, a csapatmozgások, a csapatok fegyverzetének a folyamatos felderítése, továbbá Erdéllyel kapcsolatban román részről feltételezett »magyar és szovjet szándékok« megállapítása. Felderítési céljaik érdekében ügynöki bázist is igyekeznek kialakítani magyar területen, részben az áttelepültek köréből, esetenként magyar állampolgárok beszervezésével. Az áttelepülni szándékozó személyek jelentős részét felszólítják az MNK elleni tevékenységére. Az ügyintézés során elsősorban azoknak biztosítják a gyors és eredményes lebonyolítást, akik vállalják az együttműködést."[36]

A jelentés rávilágított arra, hogy a budapesti román nagykövetség polgári személyzete – mely felügyelte a kereskedelmi kirendetség, a szervíz-állomások, a légitársaság, a hajózás, a vasút, a Duna-Bizottság, a Bukarest étterem és az Agerpress területén dolgozó körülbelül 60 román állampolgár munkáját – szinte katonai rend szerint élt és mozgott a magyar fővárosban. „Magyar állampolgárt a külképviselet semminemű munkára nem alkalmazott és jelenleg sem alkalmaz. A budapesti román nagykövetségre és a külképviselet más szerveihez fedő beosztásában hírszerző tiszteket helyeznek, akik egyre aktívabban folytatják politikai, gazdasági és katonai jellegű információszerző tevékenységüket. Szabad mozgási lehetőségüket kihasználva igyekeznek társadalmi kapcsolati kört kiépíteni és köztük – sokszor erőszakos formában is – sötét hírszerzést folytatni. Ügynökjelöltek kiválasztása céljából a fedő beosztásokban dolgozó hírszerzők tanulmányozó munkát végeznek az áttelepült román állampolgárok, a konzuli útlevelesek és a román nemzetiségű magyar állampolgárok körében, tőlük információkat gyűjtenek."[37]

A magyar veszélyérzet nem volt alaptalan: a román szakirodalom szerint a szocialista országok ellen 1969-ben létrehozott speciális hírszerző egység (Unitatea Militară 110) közel háromszáz hivatásos tisztet foglalkoztatott az 1980-as

36 ÁBTL 1.11.4. – T – III/82, 306. doboz, 2–7. BM III/II/10. osztály (nemzetközi együttműködés, harmadik országos elhárítás). Feljegyzés: A román speciális szervek tevékenysége az MNK ellen A Budapest, dátum nélkül.

37 Uo. 6–7.

években, és a négy alegység egyike kizárólag Magyarországgal és a magyar „irredentizmussal" foglalkozott.[38] A Romániából érkező fenyegetésre Budapest 1982. június 18-án hozta meg az első operatív szintű választ. A belügyminiszter-helyettes 1/1982. számú körlevelével utasításba adta a Jugoszláv Szocialista Köztársaság és a Román Szocialista Köztársaság speciális szervei Magyarországot sértő tevékenységének „operatív felderítését és elhárítását".[39] Ettől kezdve Románia nem szerepelt a „baráti szocialista", valamint a „szorosan együttműködő" tömbországok között. A körlevél ugyanakkor hangsúlyozta, hogy Romániát továbbra is szocialista, és nem ellenséges államként kell kezelni, ennek megfelelően az elhárító munkát a politikai céloknak alárendelve kell végezni, hogy ne vezessen további feszültségekhez. A „defenzív" hírszerzés szükségessége paradox helyzetet eredményezett, amikor az 1980-as évek elején a romló életszínvonal és a szovjet tömb tekintélyét megtépázó válságok (Afganisztán, Lengyelország) fokozták a magyar társadalom demoralizáltságát. Állambiztonsági szinten így a belső nacionalizmus maradt a rendszer fő ideológiai ellensége. A hivatalos álláspont merevségét és dogmatizmusát jól tükrözi az 1983 novemberében megtartott szófiai belügyi értekezlet jegyzőkönyve. Földesi Jenő altábornagy, miniszterhelyettes, aki egy évvel korábban parancsba adta a román hírszerzés visszaszorítását, drámai képet festett a magyar nacionalizmus terjedéséről: „Azok is felvették eszköztárukba a nacionalista uszítást, akiktől ez az ideológia távol áll, akik számára ez nyilvánvalóan csak taktikai célt szolgál. Pl. az ún. »radikális polgári ellenzék« is felismerte, hogy a nacionalista propaganda hatékony eszköz lehet az ellenséges erők összefogására, bázisuk növelésére. Mi magunk a nacionalizmus alapján szerveződött, illetve arra áthangolódott hazai csoportokat tartjuk a társadalomra legveszélyesebbnek. Ezek főleg a kulturális élet területén elhelyezkedve viszonylagosan kiterjedtebb lehetőségekkel rendelkeznek, tömegbázisuk létrehozását tervezik. Fő témájuk az ún. »magyar sorskérdések« felvetése, elemzése, felszínen tartása. Az alacsony népszaporulat, az öngyilkosságok számának, az alkoholizmusnak a növekedése valóban nagy problémát jelentenek számunkra. Mindezekért azonban a szocializmust teszik felelőssé, önkényesen elébe sorolják a szocializmus valódi, pillanatnyilag leginkább égető problémáinak. Támadják a kormányt, »anyaország«-funkciójának nem teljesítése miatt, valamint a magyarságtudat alacsony szintéjéért […]. A nemzetiségi problémák egyedüli értőjének tartják magukat. A realitástól elszakadva, illetéktelenül – esetenként elvakultan – tesznek nyilatkozatokat, szerveznek aláírásgyűjtő és más akciókat."[40]

---

38 A román hírszerzés 1978 utáni helyzetéről ld. *Liviu Ţaranu*: Evoluţia spionajului românesc după defecţiunea generalului Ion Mihai Pacepa (1978–1989). Anuarul Muzeului Marinei Române 11. (2008) 282–294.

39 Szigorúan titkos '89. A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolói. Szerk. Müller Rolf–Takács Tibor. L'Harmattan, Bp., 2010. 33.

40 ÁBTL 1.11.1. 90. doboz, 8–10. Földesi Jenő előadása a szófiai állambiztonsági konferencián, 1983. november 14. Az iratot Ungváry Krisztián bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúttal is köszönetet mondok.

Annak ellenére, hogy a szocialista országok közötti többoldalú állambiztonsági együttműködést továbbra is olyan témák uralták, mint a Vatikánba való behatolás, a Szabad Európa Rádió és más nyugati hírközlő szervek aktív elhárítása és az ellenséges emigráció bomlasztása, az 1982-ben érkezett figyelmeztetés úgy tűnik arra késztette a magyar, valamint más szocialista országok állambiztonsági rendszereit, hogy kezdeményezőbben lépjenek fel Romániával szemben. Ráadásul már olyan közvetett hírszerzési értesülések érkeztek a Bukarestben akkreditált NATO-országok diplomatáitól, miszerint 1983. február elején Ceauşescu elleni puccsot készített elő több magasrangú katonatiszt, amit 15 letartóztatással és jelentős kádercserékkel előztek meg.[41] A berlini szaklevéltár adatai szerint Erich Mielke állambiztonsági miniszter 1983-ban utasította a kelet-német belügyi apparátust, hogy kezdjen szisztematikus információgyűjtésbe Romániára vonatkozóan. (Hasonló intézkedésre a többi szocialista országgal szemben csak a gorbacsovi peresztrojka meghirdetését követően, 1986-ban került sor.)[42] A magyar iratok arra engednek következtetni, hogy az 1982-es döntést követő évben állíthatták fel a bukaresti úgynevezett kémelhárító rezidentúrát. Fontos kiemelni, hogy azonos nevű szervezetet (egy-két tiszt, néhány be nem szervezett személyből álló hálózat) már 1961-ben létrehoztak a prágai magyar nagykövetségen, míg a pozsonyi konzulátuson 1969-től működött hasonló rendszer, melynek kettős feladata volt: a csehszlovák belügyi szervekkel való együttműködés, elsősorban a nyugati állampolgárokat érintő kémkedési ügyekben, valamint az 1970-es évektől kezdődően a szlovákiai magyarok kulturális és jogi helyzetéről való információgyűjtés.[43] A bukaresti kémelhárító rezidentúra létrehozása egészen más célokat szolgált: nem a román hatóságokkal való együttműködést, hanem titkos adatgyűjtést Románia belpolitikai, gazdasági és biztonsági helyzetéről, valamint az erdélyi magyar kisebbség helyzetének nyomon követését. Nem tekinthető véletlennek, hogy a rezidentúra felállítását követően, 1983. augusztus 18-án a bukaresti magyar külképviselet diplomatái „ismeretlen rendeltetésű, rejtett vezetéket találtak",[44] ami technikai beépülésre utalt. A jelentést több vezető beosztású politikus (Aczél György, Szűrös Mátyás, Korom Mihály, Horn Gyula, Várkonyi Péter) megkapta, és a magyar hatóságok szokatlan gyorsasággal reagáltak. A Bukarestbe rendelt belügyi szakemberek az egyik diplomata, Kovalovszki Imre első titkár lakásán lehallgató készülékek korábbi üzemeltetését bizonyító, kiépített vezetékrendszert, továbbá a berendezések gyors ujratelepítését biztosító technológiai üregeket találtak. (Kovalovszki valódi szerepével kapcsolatosan nem tévedett a román állambiztonság: a diplomata stá-

41 ÁBTL 1.11.4. T-III/83, 334. doboz, 162. Ceauşescu elleni puccskísérlet. Budapest, 1983. február 25. Megjegyzendő, hogy a visszaemlékezések és a szakirodalom eddig csak két próbálkozásról tett említést: a Nicolae Militaru tábornok vezette szervezkedésről (1978), és a Ion Ioniţa honvédelmi miniszter, Ştefan Kostyal magyar származású tábornok és Ion Iliescu által irányított „szovjetbarát" csoport lebukásáról (1984).

42 *Olaru, S.–Herbstritt, G.*: i. m. (5. jz.) 157.

43 Részletesebben ld. *Bottoni, S.*: i. m. (1. jz.) 238.

44 ÁBTL 2.7.3. – 6-7/615/83. Technikai beépülés a bukaresti nagykövetségen. Budapest, 1983. szeptember 19.

tusszal rendelkező követségi munkatárs a kémelhárítás szigorúan titkos tisztje is volt.)[45]

A levéltárhoz ömlesztett irathalmazként került anyagból nehéz kideríteni, milyen módszerrel, létszámmal és technikai felszereltséggel dolgozott Romániában a magyar „aktív kémelhárítás" az 1980-as években. Úgy tűnik azonban, hogy a lengyel társszerv információs színvonalát csak 1988 körül tudta elérni. Jó példa erre az 1985. november 22-én Varsóból érkezett jelentés a román BM legfelsőbb vezetésének tíz nappal korábban zajlott értekezletéről (az értékes információkat Horváth István belügyminiszternek terjesztették fel). Az értekezleten Ion Coman, a BM munkáját felügyelő RKP KB-titkár kemény szavakkal bírálta a civil rendőrségen (milícia) tapasztalható „laza fegyelmet és erkölcsöt", amihez Ceauşescu államelnök politikájának gyakori bírálata is társult.[46] Ugyanazon az ülésen Gheorghe Homoştean, az 1978 óta posztján lévő belügyminiszter kilátásba helyezte lemondását: indoklása szerint Tudor Postelnicu állambiztonsági főnök jelentősen korlátozta cselekvési szabadságát. A lengyel forrás szerint döntés született arról, hogy „meg kell gyorsítani az elnök politikáját helyeslő fiatal rendőrtisztek előléptetését, és a fontosabb munkaköröket velük kell betölteni".[47]

A magyar kisebbséget közvetlenül érintő nemzetiségpolitikai intézkedések vagy büntetőügyek terén felületesnek, nem ritkán pontatlannak mondható a magyar titkosszolgálat értesültsége. 1983 augusztusában például a bukaresti rezidens arról jelentett, hogy az *Ellenpontok* című szamizdat kiadvány szerkesztésében való közreműködés miatt őrizetbe vett Búzás László tanárt, a csíkszeredai Néptanács elnökének testvérét zárt tárgyaláson 8 év börtönre ítélte a katonai törvényszék államellenes tevékenység miatt[48] (valójában 6 éves büntetést kapott), de semmilyen információval nem tudott szolgálni a vele együtt elítélt, a jelentés megírásakor közel tíz hónapja letartóztatott két társának, Bíró Katalinnak és Borbély Ernőnek a sorsáról.[49] Más vonalon, például az RKP KB apparátusától és a Nyugaton szolgáló magyar hírszerzőktől ugyanakkor sok naprakész információ érkezett. Az ily módon összeállt anyag elemzése különösen fontos, mert sok jelentés azzal a megjegyzéssel zárul, hogy „az információ KÜM-vonalon nem ismert". Valóban „szigorúan titkos" és politikailag érzékeny értesülésekről van tehát szó, amelyeket a titkosszolgálat még a vele többé-kevésbé összefonódó Külügyminisztériummal és MSZMP KB Külügyi Osztállyal sem osztott meg.

Az RKP Központi Bizottságában dolgozó informátorok bizalmas közlései ritka betekintést engednek az 1980-as évek első felében kialakult román politikai és bizalmi válságba. 1983 augusztusában a bukaresti rezidens a következőket jelentette: „Az RKP KB Személyzeti Osztálya egy 17 pontos listát állított össze a sajtó

45 ÁBTL 2.8.2.2. 23. doboz – illetmény. A D-49-es kód alatt számon tartott Kovalovszki 1982 és 1987 között őrnagyaként szolgált a BM III/II/10. Osztályán.

46 ÁBTL 2.7.3. – 6-7/878/85. Román vonatkozású információk. Budapest, 1985. november 22.

47 Uo.

48 *Búzás László*: A Szekuritate karmai között. Státus, Csíkszereda, 2005. Egy 1984-es kegyelmi rendelet büntetését harmadolta, minek következtében 1987. február 25-én szabadult.

49 ÁBTL 1.11.4. T-III/83, 334. doboz, 71. Jelentés. Bukarest, 1983. augusztus 25.

területén dolgozókkal szemben támasztott követelményekről, amelyben állambiztonsági szempontokat is érvényesítenek. A lista alapján a sajtó területén dolgozók felülvizsgálatát nem a felettes szerv, hanem a BM végzi. Így a sajtószerveknél megkezdett létszámcsökkentést (rádió, tv, politikai kiadó) a politikai szempontból nem kívánatos személyek eltávolítására használják fel. Az intézmények vezetői a BM-től kész listákat kapnak az elbocsájtandó személyekről, beleszólási joguk nincs. Az elbocsájtást általában racionalizálással vagy takarékossággal indokolják, ugyanakkor az alábbiakat szivárogtatták ki, mint eltávolítási okot: külföldi rokon, zsidó származás, válás, rendezetlen családi élet, kulák származás, pap a rokonságban."[50]

Októberben a bukaresti állomás a közhangulatnak – főleg a nagyobb ipari központokban bekövetkezett – látványos romlásáról jelentett. A tervek nem teljesítése miatti fizetéscsökkenések és az iskolás gyermekek mezőgazdasági munkára való kivezénylése kisebb megmozdulásokhoz vezetett, és sok munkás megtagadta a kötelezően előírt „társadalmi munkát". A jelentés szerint fokozódik a feszültség a rosszul fizetett, élelmiszer-kedvezményben nem részesített hadsereg és a Securitate között, miközben a párt központi apparátusában végrehajtott drasztikus létszámcsökkentés főleg az idősebb nemzedékben túlreprezentált nemzetiségeket érintette, ami további negatív következményekkel járhat a magyar kisebbség politikai súlyára nézve.[51]

1984-ben három egymástól független csatornán (a bukaresti rezidentúra; a BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztályához érkező „baráti" értesülések; a nyugati államokban tevékenykedő magyar hírszerzők és hálózati személyek) folytatódott az óvatos informálódás. Március végén fontos jelentést küldött például a romániai rezidens a szigorodó abortusztilalomról: „Ceauşescu elnöknek a közelmúltban az Egészségügyi Főtanács ülésén az abortusztörvény szigorú betartásával kapcsolatban elmondott beszéde nyomán Romániában elrendelték valamennyi, a terhességmegszakítására felhasználható orvosi eszköz tételes összeírását és kijelölt helyen való zárolt és biztosított tárolását. Az eszközök használatára csak az egészségügyi intézmény vezetőjének javaslata alapján az ügyészség és bűnüldöző szervek jóváhagyását követően kerülhet sor. Zárolták a terhesség megszakításánál számbajövő valamennyi segédeszközt is. Az érzéstelenítésre alkalmas vegyszerek felkerültek a használatbavétel előtti körülményes engedélyeztetést igénylő anyagok listájára. Ez kritikus helyzet elé állítja az általános betegellátást is, nehézségeket okoz a baleseti sebészeteken és az intenzív osztályokon."[52] A jelentés szerint az újabb intézkedéssel súlyos csapást mértek az orvostársadalomra és a nőkre is, mivel az előző években „tíz-tizenötezer lejes hálapénzért már szinte rutinszerűen el lehetett végeztetni a terhességmegszakítást, megszokottá vált a különböző, tartósabb védekezést biztosító eszközök felhelyezésének titkos gyakorlata".[53]

50 Uo.
51 Uo. 25–26.
52 ÁBTL 1.11.4. T-III/84, 374. doboz, 10–11. Jelentés. Bukarest, 1984. március 30.
53 Uo.

A legnagyobb figyelmet mégis a nemzetiségpolitikai, valamint a magyar–román kapcsolatokra vonatkozó értesülések, vélemények kapták. A korábbi évekhez képest érzékelhetően nőtt a magyar emigráción keresztül szerzett információk mennyisége, ami egyrészt arról vall, hogy a magyar hatóságok bátrabban fordultak az addig barátságtalanul kezelt, gyakran megfigyelt emigráció segítségéhez, másrészt arról, hogy az 1980-as évek közepén a nyugati magyarság számára – politikai hovatartozástól függetlenül – Erdély és a magyar kisebbségek kérdése az egyik legfontosabb üggyé vált. Az emigráció ezirányú tevékenységét azonban változatlan ellenszenvvel fogadta a magyar belügyi vezetés.[54] 1984. május 9-én részletes elemzés készült Hámos Lászlónak, a CHRR mint „szélsőséges ellenséges, magyar emigráns szervezet" egyik vezetőjének tevékenységéről, aki fontos szerepet játszott a „demokratikus" és a „népi" ellenzék közötti kapcsolat fejlesztésében. A több vezető MSZMP-politikusnak (Aczél György, Korom Mihály, Óvári Miklós) felterjesztett jelentés megállapította, hogy „az utóbbi időben nyugati ellenséges emigráns szervezetek vezetőit egyre élénkebben foglalkoztatja a határainkon túl élő magyar nemzetiségek helyzete. Ezirányú aktivizálódásuk serkentően hatott a hazai nacionalista politikai platformon álló, és a radikális-reformista ellenzéki, ellenséges tevékenységet folytató személyekre, s a jelzett kérdésben szorosabbá vált a két irányzat gyakorlati együttműködése is."[55] Budapesti látogatása alkalmával Hámos világosan kifejtette tárgyalópartnereinek (többek közt Tamás Gáspár Miklós, Für Lajos, Bence György, Kis János, Csoóri Sándor, Hamburger Mihály), hogy az amerikaiakat nem érdekli a nemzetiségi kérdés. A kisebbségek ügyét úgy kell tehát felvetni, hogy mindenki előtt világosság váljon, hogyan sértik meg az emberi jogokat Kelet-Európában. E cél érdekében Hámos többszintű stratégiát dolgozott ki: egyrészt a magyar másképp gondolkodók személyes helyzetén segített, például elérte, hogy 1984 őszén Tamás Gáspár Miklós többhónapos meghívást kapjon a New York-i Columbia Egyetem Kelet-Európa Intézetétől. Másrészt Thomas Lantos kongresszusi képviselőn keresztül nyomást gyakorolt az amerikai törvényhozásra és a nemzetiségi kérdést addig fel sem vető Szabad Európa Rádió magyar szerkesztőségére is. A magyar politikai rendőrség különösen súlyosnak értékelte, hogy Hámos szervezete az általa létrehozott Magyar Emberjogi Alapítványon keresztül sikeresen integrálta az addig elszigetelt lobbitevékenységet, és a román kommunista rendszer magyarellenes politikája az emigráció és a belső ellenzék legfőbb egyesítő tényezőjévé vált. Hasonló irányvonalat tükrözött egy 1985 őszi hírszerzési jelentés Tamás Gáspár Miklós tevékenységéről, akit a BM szerint „az ellenséges nyugati sajtóorgánumok képviselői, propagandaszervek tudósítói" rendszeresen felkerestek, „mint a kisebbségi ügyek szakértőjét", és akinek

54 A Kádár-rendszer emigrációs politikájának állambiztonsági vonatkozásait vizsgálja *Baráth Magdolna*: Támogatni vagy bomlasztani? Adalékok a magyar hivatalos szervek emigrációs politikájának változásához. Betekintő (2011) 3. sz. http://www.betekinto.hu/node/181 (letöltés ideje: 2012. dec. 3.).

55 ÁBTL 2.7.3. 6-7/292/84. Információs jelentés. Budapest, 1984. május 9.

„a Magyar Népköztársaság lejáratására alkalmas" nyilatkozatai „teljes mértékben" megfeleltek „az ellenséges propagandaszervek várakozásának".[56]

A román propaganda ellensúlyozásáért ekkor már többé-kevésbé összehagolt erőfeszítés bontakozott ki az anyaországban működő ellenzéki csoportok (például az Inconnu) és a diaszpóra között, beleértve a befolyásos, addig teljesen elhanyagolt magyar anyanyelvű zsidóságot. Áprilisban a New York-i rezidentúra munkatársával beszélő dr. Farkas Ervin, a Magyar Zsidók Világszövetségének alelnöke, a *New Yorki Figyelő* szerkesztője hasznos információt közolt a magyar hatóságokkal. Eszerint román részről fokozódik a Romániából elvándorolt magyar ajkú zsidóság szervezetei elleni nyomásgyakorlás. Ion Isaiu történész, a nagyváradi egyetem volt rektora előadást tartott New Yorkban a Bnai Zion nagyváradi csoportja vendégeként „Zsidókérdés Romániában" címmel, melyben a nemzetiségi kérdés megoldását és Ceauşescu közel-keleti külpolitikáját dicsérte, negatív ellenpéldaként állítva Magyarország Izrael-bojkottját.[57]

1984-ben aktivizálta magát az addig „csendes" madridi rezidentúra is. Szeptember 10-én az ott dolgozó tiszt azt jelentette a központnak, hogy társadalmi kapcsolatot sikerült kialakítania dr. Szekeres Jánossal, a spanyolországi emigráció egyik vezetőjével, akihez fontos és bizalmas dokumentumok futottak be az ENSZ washingtoni információs központjánál dolgozó rokonától, melyek az USA szenátusának külkereskedelmi albizottságától, valamint az emberi jogok romániai bizottságtól származtak.[58] Az Erdélyi Világszövetség megbízásából Hámos László és csapata által összeállított hetvenoldalas angol nyelvű anyag színvonalasan és naprakészen elemezte a romániai helyzetet, nemegyszer az illegálisan működő Erdélyi Magyar Hírügynökség anyagainak felhasználásával.[59] A „Csíki" fedőnevű operatív tiszt elismerően beszélt a megszerzett anyagról, „az USA-ban dolgozó Erdélyi Világszövetség új, nagyszabású politikai akciójáról", melynek legfőbb célja gazdasági nyomás alá helyezni Romániát az emberi jogok erdélyi súlyos megsértése miatt, és azt javasolta budapesti feletteseinek, hogy használják azt fel „illetékes pártszerveink tájékoztatására", mivel „az Erdélyi Világszövetség mérsékelt szárnya úgy értékeli, hogy az anyag alapján kibontakozott gazdasági nyomás csökkenti azt a politikai előnyt, amit Románia az amerikai közvélemény előtt szerzett olimpiai részvételével.[60]

A román külpolitikai mozgástér fokozatos beszűkülését a bécsi rezidentúra munkatársával beszélgető Viktor Meier, a tekintélyes *Frankfurter Allgemeine Zeitung* újságírója is észlelte, aki 1984. október 23-án ismertette a Ceauşescu

56 ÁBTL 2.7.3. 6-7/881/85. Tamás Gáspár Miklós tevékenysége. Budapest, 1985. november 26.

57 ÁBTL 1.11.4. T-III/84, 374. doboz, 13. Román törekvés az USA-ban élő erdélyi magyar zsidók befolyásolására. New York, 1984. december 10.

58 ÁBTL 1.11.4. T-III/84, 374. doboz, 83. Az emberi jogok romániai bizottságának újabb dokumentumai. Madrid, 1984. szeptember 10.

59 ÁBTL 1.11.4. T-III/84, 374. doboz, 85–155. Az emberi jogok romániai bizottságának 1984. augusztus 8.-i közleménye.

60 ÁBTL 1.11.4. T-III/84, 374. doboz, 83. Az emberi jogok romániai bizottságának újabb dokumentumai. Madrid, 1984. szeptember 10.

bonni látogatása alkalmával folytatott diplomáciai tárgyalásokat. Meier azt közölte magyar beszélgetőpartnerével, hogy „a [német] szakdiplomaták szerint Andrei [ő kicsoda??? ő kicsoda??? ő kicsoda??? ő kicsoda???] már régen nem szolgál eredeti információkkal, csak azt a látszatot próbálja kelteni, hogy a román diplomácia aktív és önálló, de tapasztalataik szerint Bukarest játéktere nagymértékben beszűkült”. Ami a kisebbségi kérdést illeti, Helmuth Kohl kancellár és Hans-Dietrich Genscher külügyminiszter számára részletes elemzés készült a romániai magyarság helyzetéről, összehasonlítva a német közösség helyzetével. Meier szerint „a tárgyilagos felmérés megállapította, hogy a magyar kisebbség esetében a nyilvánvaló román cél ugyanaz, mint a németségnél: a fokozatos, gyorsuló asszimiláció. A magyar kormány sem érdekelt a csaknem kétmilliós kisebbség tömeges áttelepülésében”, ezért az újságíró szerint a kérdés eszkalálódásra kell számítani.[61]

Mihail Gorbacsov színrelépése és az új szovjet pártfőtitkár reformtervei új lendületet adtak a kelet–nyugati párbeszédnek, és felszínre hozták a szocialista tömb legitimációs válságát. 1985. április 19-én a BM kémelhárítási csoportfőnöksége a bukaresti rezidentúra jelentései alapján fontos információs anyagot terjesztett fel a Gorbacsov megválasztására adott román (nem hivatalos) reakcióról.[62] A Konsztantyin Csernyenko halála után látványosan aktivizálódó és Moszkvához közelálló „veteránok” és „félretettek” – feltehetően Silviu Brucan és köre – megerősítették azt, amit a nyugati elemzők már korábban észleltek: Gorbacsov kapcsolatépítő irányvonalának egyik következménye a ceauşescui „különutas” és „sakkozó” politika leértékelődése. A jelentés szerint azonban teljesen hiányoznak egy belpolitikai fordulathoz szükséges feltételek: „A »másképp gondolkodók« csoportja még nem öltött testet sem személyileg, sem koncepcionálisan. Vezető magja azokból a felső vezetésben jelenleg »megtűrt« politikusokból (ilyen pl. Verdet, Paul Nicolescu, Dimitru Popescu, Gere Mihály), a »félretett okosokból« (pl. Maxim Berghianu – Országos Tervhivatal-elnök, Cornel Burtica és Fazekas János miniszterelnök-helyettesek), a még élő veterán »nagyokból«, illetve közvetlen tanítványaikból, a jelenleg is fontos tisztséget betöltő, de hajbókolni kényszerülő technokratákból és pártvezetőkből (miniszterelnök-helyettes, miniszterek, megyei PB első titkárok, helyetteseik, ipari központok és vállalati vezérigazgatók), »elnyomott katonai vezetőkből« alakulhat ki, akik egyrészt tudatában vannak annak, hogy Románia jelenleg mélyreható gazd. és pol. válságából csak a Szovjetunió segítségével lábalhat ki, másrészt akik személyileg alkalmasak a jelenlegi vezetés vonalának gyökeres felülvizsgálatára, a konzekvenciák levonására. Tömeges elégedetlenségből származó »robbanással«, »népi spontán akciókkal« továbbra sem lehet számolni. [...] Csak hatalmi szempontból ütőképes, viszonylag egységes »reformer mag« ki-

61 ÁBTL 1.11.4. T-III/84, 374. doboz, 57. Nemzeti kisebbségek Romániában és a bonni tárgyalás. Bécs, 1984. október 23.

62 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 79–85. BM III/II. Csoportfőnökség. Román vonatkozású infórmációk. Bukarest, 1985. április 19.

alakulása esetén van realitása olyan »palotapuccsnak« (esetleg még családtagok is lennének benne), amely országos méretű folyamatokat indíthat el."[63]

1985 és 1988 között a magyar állambiztonság egyre szélesebb információs rendszert működtetett a román vonalon, és naprakész információkhoz jutott az erdélyi magyar kisebbség helyzetének drasztikus romlásáról. A madridi rezidentúra rendszeres kapcsolatot tartott fenn Szekeres Jánossal,[64] akinek egyik fia Washingtonban élt. A család kapcsolatban állt Király Károly volt Kovászna megyei első titkárral és KB-taggal, aki titkos úton tájékoztatta ismerőseit a Maros megyei politikai és belbiztonsági fejleményekről.[65] Az iratból egyfajta munkakapcsolat képe bontakozik ki az emigráns vezető és a szigorúan titkos tiszt között: Szekeres ugyanis tikos úton megszerezte Iosif Constantin Drăgan[66] ellenőrzési dossziéját a spanyol hírszerzési archívumból, amely szerint az Olaszországban élő nagyvállalkozó „a románoknak az emigrációban működő legfontosabb ügynöke".

A romániai válság fokozatos mélyülését és a magyar emigráció egyre aktívabb szerepét két 1985. májusi jelentés tükrözi. Az egyik szerint fordulat állt be a másfél évtizedig dinamikusan fejlődő román–amerikai kapcsolatokban, miután május 13-án David B. Funderburk, az Egyesült Államok bukaresti nagykövete azonnali hatállyal lemondott, tiltakozásul amiatt, hogy az USA kongresszusa az emberjogi szervezetek tiltakozása ellenére meghosszabbította a Romániának megítélt legnagyobb kereskedelmi kedvezményt (MFN). Május 20-án a már említett Szekeres azt jelezte „Csíki" fedőnevű magyarországi beszélgetőpartnerének, hogy „a bukaresti amerikai követ lemondását az USA-ban működő erdélyi szervezetek Reagan romániai politikájának csődjeként értékelik és alkalmasnak ítélik [a helyzetet] széles kampány beindítására a kisebbségi jogok védelmében". [67] Egy nappal később Veress Bulcsú, Chris Dodd demokrata szenátor közeli munkatársa és a CHRR egyik alapítója hasonló megállapításokat tett a „Tabi" fedőnevű hírszerzőnek: „A közelmúltban lemondott volt amerikai nagykövet nyilatkozata további érveket adott a törvényhozás mindkét házában erősödő románellenes hangulatnak. Ennek eredményeként szó van arról, hogy az MFN-meghallgatás, illetve -meghosszabbítás kérdésében Romániát külön tárgyalják Kínától és Magyarországtól,

63 Uo. 82–83.

64 Ld. *Borbándi Gyula*: A magyar emigráció életrajza (1945–1985). I–II.. Európa, Budapest, 1989. (eredeti kiadás: 1985) 422.

65 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 91. Király Károly romániai politikus levele. 1985. február 22.

66 Iosif Constantin Drăgan (Lugos, 1917 – Palma de Mallorca, 2008) romániai származású nagyvállalkozó és önjelölt történész. Az 1967-ben általa létrehozott Drăgan Európai Alapítvány jelentős szerepet vállalt a Ceaușescu-rendszer kultúrpolitikai irányvonala, elsősorban a hivatalos történelemszemlélet külföldi népszerűsítésében, majd a divatossá vált Edgar Papu-féle „protokronizmus" terjesztésében (a protokronizmus a modernizációs ideológiát sajátos módon vegyítette az autochtonizmus gondolatával).

67 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 98. David Funderburk bukaresti amerikai nagykövet lemondása. Madrid, 1985. május 20. Két évvel később az immár egyetemi oktatóként dolgozó volt nagykövet könyvben is megírta romániai elményeit: *David B. Funderburk*: Pinstripes and Reds: An American Ambassador Caught Between the State Department & the Romanian Communists, 1981–1985. Selous Foundation Press, Washington D.C., 1987.

így az amerikai politika nagyobb játékteret kapna a differenciálásra. Szó van az MFN megvonásáról Románia esetében, de ezzel a kormány és ezen belül az State Department nem ért egyet.[68]

1985 őszére, döntően a nyugati magyar emigrációnak köszönhetően, fokozódott a román kormányra gyakorolt nemzetközi nyomás. Októberben Zolcsák István, az Erdélyi Világszövetség Brazíliában elő elnöke arról tájékoztatta diplomata kapcsolatát, hogy a mozgalom aktivistái megbízható adatokkal rendelkeznek arról, hogy a román kormány jelentős anyagi és erkölcsi támogatást nyújt az antikommunista román emigrációnak magyarellenes erdélyi propaganda céljaira. Erről már a BBC-t is tájékoztatták, s a hírügynökség közreműködésével szellőztetnék meg a bizalmas információkat a novemberre tervezett Gorbacsov–Reagan-csúcstalálkozó alkalmával.[69] Miközben szakértői szinten már egyértelművé vált, miszerint az Egyesült Államok arra készül, hogy „elengedje" a sokáig támogatott Ceauşescu-rendszer kezét,[70] a nagypolitika malmai lassabban őröltek. A sajtókampány George P. Schultz amerikai külügyminiszter Romániát is érintő kelet-európai körútjával vette kezdetét. Schultz bukaresti látogatása alatt soha nem látott médiafigyelem irányult a Ceauşescu-rendszert bíráló emigráns csoportokra. December 15-én Hámos Lászlóval, a CHRR elnökével főműsoridőben sugárzott közel tízperces élő interjút a CNN hírtelevízió. Hámos tájékoztatást adott az emberi és kisebbségi jogok megsértéséről, és bírálta a legnagyobb kedvezmény Romániának történt megadását.[71] A magyar állambiztonság összefoglaló jelentése szerint – amit Szűrös Mátyás, Berecz János és Várkonyi Péter kapott meg – Schultz bukaresti látogatása rendkívül feszült légkörben zajlott. Amikor Schultz azt az ártatlan megjegyzést tette, hogy „Washington értékeli Románia független külpolitikai döntéseit csakúgy, mint az ugyancsak önállóságra utaló magyar gazdaságpolitikát", Ceauşescu dühös kirohanással reagált és kijelentette: számára világos, hogy a „jelenlegi magyar vezetés" célja hosszabb távon a határok revíziója, még propagandájában is ugyanazt a vonalat követi, mint a fasiszta Magyarország a két világháború között, és nehezményezte, hogy mindezt a Szovjetunió „eltűri".[72] A magyar állambiztonság információi szerint Schultz szándékosan nem foglalt állást a kérdésben, csak arra kérte a román vezetést, hogy garantálja a kisebbségi jogokat, elsősorban a kivándorláshoz való jogot. Az Egyesült Államok óvatosságát korabeli szakértők azzal magyarázták, hogy a nyugati hatalmaknak nem érdeke, hogy a román veze-

68 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 97. A legnagyobb kedvezményes eljárás biztosítása Romániának. Washington, 1985. május 21.

69 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 41. Az Erdélyi Világszövetség tervei. São Paulo, 1985. október 21.

70 Ld. az 1985. november 1-i kongresszusi ülés jegyzőkönyvét, főleg Juliana Geron Pilon külpolitikai elemző (jelenleg a washingtoni Center for Culture and Security at the Institute of World Politics igazgatója) kitűnő elemzését a romániai rendszerről. ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 8–15. US Congressional record – Senate – November 1, 1985.

71 ÁBTL, 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 17. Távirat. Hámos László nyilatkozata. New York, 1985. december 18.

72 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 3. Az amerikai külügyminiszter romániai tárgyalásairól. Budapest, 1985. december 27.

tés elveszítse „maradék önállóságát" és tovább közeledjen Moszkvához. A fokozódó nyomást Bukarest is érezte, és ellenlépéseket foganatosított. 1985 őszén, a Schultz-látogatás előtt Viktor Meier, a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* bécsi tudósítója jelezte „Herceg" fedőnevű magyar kapcsolatának, hogy a helyi román nagykövetség kötetlen beszélgetést szervez nyugati lapok tudósítóinak az erdélyi nemzetiségi helyzetről, amit egyúttal Magyarországgal kapcsolatos információszerzésre és propagandára is felhasznál.[73]

1986-ból nagyon kevés – és kutatásunk szempontjából érdekletlen – irat maradt fenn a Romániára vonatkozó hírszerzési értesülések között. Ennek pontos okát nem áll módunkban megállapítani, de megkockáztatható, hogy az előző évekhez mérve gyér információmennyiség oka egy későbbi jelentősebb iratmegsemmisítés, vagy a fennmaradt iratok visszatartása lehet.

A következő év viszont mennyiségi és minőségi ugrást jelent a kutatók rendelkezésére álló dokumentáció tekintetében. Külön ki kell emelni a „Szál" fedőnevű, Bukarestben tevékenykedő rezidenst, valamint a Kolozsvárról „észlelő", „Sík" fedőnevű szigorúan titkos tisztet, akiknek a központban dolgozó, „Láng" fedőnevű munkatárshoz címzett jelentései nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a budapesti vezetés mélyebb bepillantást nyerjen a szomszédos országban zajló fejleményekbe. 1987. január 7-én rendkívül fontos rejtjeltávirat érkezett Bukarestből a BM-hez, amely olyan „nem ellenőrzött" információkat tartalmazott, amikről a Külügyminisztérium szervei sem kaptak tájékoztatást: „Az RKP Központi Bizottságból társadalmi kapcsolaton keresztül nyert értesülések szerint az RKP KB-ban elvi döntés született arra vonatkozóan, hogy a magyar állami és pártvezetést, Kádár János elvtárssal az élén, mind a magyar nép, mind a szocialista közösség előtt le kell járatni. Magyar belpolitikai vonatkozásban törekedni kell a belső feszültség szítására, közvetett vagy közvetlen ráhatással. Nemzetközi vonatkozásban elsősorban a Szovjetunió, Gorbacsov elvtárs előtt kell a magyarok hitelét rontani, hangoztatva, hogy Magyarország talajt biztosított a szocializmusellenes erőknek túlzott Nyugatra nyitottságával, erősödik a magyar nacionalizmus, a magyarok egyelőre Erdélyt akarják, de később a Szovjetunió ellen is fordulnak. A magyar gazdasági modell csupán trójai falónak tekinthető a szocialista közösségben, az ellen. Mindezeket [a] Nyugat támogatja. A szocialista közösségnek Lengyelország és Magyarország a gyenge pontja, igazi marxista, kommunizmushoz hű alapon csak az NDK, Csehszlovákia és Románia áll. Magyar viszonylatban továbbra is folytatni kell román részről a fontos állami, pártfunkciókba való beépülést, informálódási, illetve befolyásolási céllal.[74]

A durva román lépés arra kívánt reagálni, ami a szakirodalom szerint választóvonalat jelentett a magyar–román ellentétben: 1986 novemberében, több éves várakozás után megjelenhetett Budapesten Köpeczi Béla kulturális miniszter fő-

73 ÁBTL 1.11.4. T-III/85, 409. doboz, 48. Az erdélyi nemzetiségi kérdésről. Bécs, 1985. szeptember 27.

74 ÁBTL 1.11.4. T-III/86, 476. doboz, 227. Információs jelentés. Szigorúan titkos, különösen fontos. Bukarest, 1987. január 7.

szerkesztésében a háromkötetes *Erdély története.*[75] A mű jelentőségét nem csak tudományos értéke adta, noha Deák István 1988 elején, bizalmas körben elhangzott véleménye szerint még „amerikai történész emigráns körökben is” pozitív visszhangot keltett egy olyan munka, amelyben „a politikai vezetés újfajta megközelítését” vélték felfedezni.[76] A rendkívüli érdeklődést (néhány hónap alatt százezres példányszámban kelt el a közel kétezer oldalas mű) sokkal inkább az „Erdély ügyével” ily módon is kifejezett társadalmi szolidaritás fűtötte. A román hivatalos szervek régóta pontos információval rendelkeztek az MTA Történettudományi Intézetében készülő munkáról, mivel 1975 őszén a budapesti útjáról hazatérő Mikó Imre nemzetiségi jogász és író részletesen beszámolt tartótisztjének arról, hogy a magyarországi szakemberek olyan összefoglaló szintézissel kívánnak előállni, amely „marxista-internacionalista szellemben válaszol a Constantin Daicoviciu-féle kontinuitás-elméletnek”, és a szovjet történetírás álláspontját figyelembe véve Erdélyt olyan területnek tekinti, ahol több uralom követte egymást (török, osztrák, majd 1918 után román.)[77] Ismert, hogy – valószínűleg éppen a fentebb idézett belső utasítás nyomán – 1987 tavaszára a román hatóságok széleskörű propagandahadjáratba kezdtek a román hivatalos álláspont megvédésére és a magyar „revizionizmus” leleplezésére – belföldön és külföldön egyaránt. Ennek állambiztonsági lenyomatai a bukaresti kémelhárító rezidentúra által készített májusi jelentésében olvashatók: „Információink szerint 1987. március-áprilisban erősödtek a Romániában lévő magyar objektumok, állampolgáraink, valamint a romániai magyar nemzetiségű személyek ellen irányuló román állambiztonsági és rendőri intézkedések. A bukaresti magyar nagykövetség »biztosításában« (külső őrszemélyzet) korábban részt vevő rendőrök túlnyomó többségét lecserélték. [...] A nagykövetséggel és a kolozsvári konzulátussal kapcsolatot tartó magyar nemzetiségű személyek közül többet beidéztek az állambiztonsági szervezethez, kihallgatták őket, felhívták figyelmüket a kapcsolattartás engedélyeztetésének szükségességére. Sokuknál házkutatást tartottak, többen szoros állambiztonsági ellenőrzés alá kerültek. E gyakorlattal hozható összefüggésbe a Kolozs megyei ideológiai titkár azon kijelentése, amely szerint »a jövőben nem szempont az RKP részére, hogy a romániai magyarság üldözött tagjai ne váljanak mártírokká«. Házkutatást tartottak a nagykövetség első beosztottjának romániai születésű felesége Szatmár megyében élő szüleinél is. Azt akarták bizonyítani, hogy a család a magyar diplomatától kapott élelmiszer és élvezeti cikk ajándékok elfogadásával megszegte az élelmiszerfelhalmozás tilalmára vonatkozó előírásokat (a házkutatás eredménytelen volt). Fokozódott a rendőri, katonai jelenlét a nemzetiségi területeken. Átszervezték a Hargita, Kovászna és Maros megyei állambiztonsági és rendőri apparátust, növel-

---

75 Ld. *Földes Gy.*: i. m. (3. jz.) 370–375.; *Vincze G.*: Lăncrănjantól Lăncrănjanig i. m. (3. jz.) 347–349.; *Martin Mevius*: The Politics of History. Romanian–Hungarian historical disputes and the genesis of the ‘History of Transylvania’. Kézirat, 2011. A témáról ld. még *Köpeczi Béla* visszaemlékezését: Erdély története harminc év távlatából. Kisebbségkutatás (2006) 1. sz. 47–59.

76 ÁBTL 1.11.4. T-III/88, 509. doboz, 60. Deák István véleménye. New York, 1988. január 28.

77 ACNSAS fond Reţea, dosar 182274, vol. 3, f. 124 (Sursa „Marcu”. Cluj, 28. 10. 1975); uo. f. 117. (Sursa „Marcu”, 26. 12. 1975).

ték a létszámot. Csíkszereda határában laktanyaépítés kezdődött. A Magyarországra utazni kívánók útlevélkérelmének engedélyezése még körülményesebbé vált.”[78]

Egy szovjet diplomáciai forrásra támaszkodó, Bukarestből küldött „szigorúan titkos, különösen fontos” márciusi jelentés azonban felhívta a figyelmet arra is, hogy a szovjet értékelés szerint a nacionalista támadás sem tudta a román lakosságot Magyarország ellen feltüzelni, amit részben a hangoztatott vádak el nem fogadásával, részben a kemény tél és az ellátási gondok növekedésével magyarázták.[79] A szovjet vezetés figyelme ezekben a hónapokban egyébként is Romániára irányult: áprilisban Nyikolaj Rizskov miniszterelnök, május végén pedig Gorbacsov látogatott Bukarestbe azzal a nem titkolt céllal, hogy meggyőzze Ceauşescut a politikai reformok elindításának szükségességéről. A párbeszédkísérlet teljes és látványos kudarcba fulladt, amihez valószínűleg hozzájárult az Erdélyi Magyar Hírügynökség által megszellőztetett – később a belügyi szervek által megerősített – tény, hogy május 27-én a szovjet pártvezető a szoros állambiztonsági megfigyelés alatt tartott Király Károllyal szinte konspirált módon találkozott úgy, hogy a szovjet nagykövetség autóját küldte érte Marosvásárhelyre.[80] Gorbacsov látogatása a Szovjetunió és Románia kapcsolatának további romlását vetítette elő, éppen akkor, amikor Moszkva jóindulata egyre fontosabb támaszt jelenthetett volna a nyugati világ előtt hitelét vesztett Ceau□escu számára.

Az 1980-as évek végi magyar hírszerzési iratok ritka bepillantást engednek két ugyanazon politikai-katonai tömbhöz tartozó ország diplomáciai háborújába is. 1987-től kezdődően ugyanis a magyar–román ellentét nemcsak a bilaterális kapcsolatok befagyasztában jelentkezett (az aradi csúcstalálkozót leszámítva a magyar fél minden felsőbb szintű érintkezést visszautasított a Ceauşescu-féle vezetéssel), hanem egyre inkább a nemzetközi porondon zajlott, az Egyesült Államok Kongresszusa és a nyugat-európai kormányok előtt, vagy éppen az ENSZ különböző testületeiben és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) konferenciáin. A hivatalos magyar álláspontban bekövetkezett változás jelét sokan éppen azon a bécsi EBEÉ-találkozón észlelték, amikor Budapest előzetes egyeztetés nélkül csatlakozott a nemzeti kisebbségek témájában beterjesztett jugoszláv és kanadai javaslathoz. A lépés heves tiltakozást váltott ki nemcsak a román, hanem a szovjet és a bolgár képviselőből is, akik a szocialista tábor egysége elárulásának tartották a magyar különvéleményt.[81]

A nemzetközi közvélemény megnyeréséért a magyar diplomácia és állambiztonság (a kettő nehezen szétválasztható, mivel a legfontosabb nyugati fővárosokban szolgáló külügyesek jóval több mint fele „kettős” státusszal rendelkezett)

78 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 140. Magyarellenes intézkedések Romániában. Bukarest, 1987. május 6.

79 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 223. Bukaresti rezidesünk jelenti . Szigorúan titkos, különösen fontos. Bukarest, 1987. március 17.

80 ÁBTL 1.11.4. T-III/88, 509. doboz, 141. Az Erdélyi Magyar Hírügynökség értesülései. Budapest, 1988. március 6.

81 ÁBTL 1.11.4. BX-IV/1987/1. 490. doboz, 34. A bécsi EBEÉ-n elhangzott magyar javaslat visszhangja. Belgrád, 1987. március 2.

határozottabban vetette fel Románia felelősségét, partnereik pedig egyre nagyobb számban fejezték ki egyetértésüket. 1987 márciusában Karl Stipsicz, az osztrák állami televízió (ORF) „Keleti Stúdió" című műsorának befolyásos szerkesztője (akit „az MNK iránt lojálisan kritikus"-ként jellemeztek) az osztrák média álláspontját mutatta be magyar hírszerző kapcsolatának. Eszerint „az Erdély kapcsán kirobbant magyar–román nézeteltérések ügyében csak a két ország bilaterális kapcsolatrendszere változásának ábrázolásában érdekelt. E vonatkozásban alapvetően a magyar álláspontot támogató pozícióba helyezkednek, melynek nem az erdélyi magyar nemzetiség elnyomott viszonyai képezik az alapját, hanem a román belpolitika iránti ellenszenv." Hozzátette azonban, hogy „nemzetiségpolitikai vonatkozásokban az osztrák TV célja a dél-tiroli osztrák és a karintiai szlovén nemzetiségi problémák deeszkalációja, s ebbe a képbe az erdélyi magyar nemzetiségi kérdés exponálása jelenleg nem illik bele, bár a helyzet drámai[an] súlyos fordulata esetén az üggyel hajlandóak lennének foglalkozni".[82] Madridból pedig azt jelentették, hogy az erdélyi magyar kisebbség kérdésében március 10-én és 11-én „a központi lapokban a magyar álláspontot méltató cikkek jelentek meg". Szerepe volt ebben dr. Szekeres János „operatív társadalmi kapcsolat"-nak, miközben kiderült, hogy a CHRR propagandamunkájához „Thyssen-Bornemissza iparbáró havonta tízezer dollárt ad és vállalta a szervezet vezetőségi tagságát is".[83] A román fél sem tétlenkedett: május elején a hírszerzés jelentést küldött arról, hogy a New Yorkba látogató román egyházi delegáció sajtóértekezletet tartott az ENSZ-ben. A résztvevők azt állították, hogy Romániában szabad a vallásgyakorlás, az állam nem avatkozik be az egyházak ügyeibe, és a vallásos emberek elleni atrocitásokról szóló híreket egyoldalúnak minősítették. Moses Rosen főrabbi pedig azt fejtegette, hogy a romániai zsidók vallási és egyéb jogaik terén semmiféle hátrányt nem szenvednek, és szabadon kivándorolhatnak.[84] Az erős lobbizásra azért volt szükség, mert 1987 tavaszán ismét terítékre került a Romániának 1975 óta biztosított kedvezményes vámtarifa megvonása. Április 27-én az amerikai törvényhozás nagy többséggel elfogadta a legnagyobb kedvezmény elvének hat hónapos felfüggesztését, s ezzel a lépéssel arra kötelezte az elnököt, hogy két hónapon belül végleges döntést hozzon a kérdésben.[85] Június 2-án Ronald Reagan végül a legnagyobb kedvezmény ismételt megadásának szándékáról tájékoztatta a törvényhozást.[86] A büntető intézkedés elnöki felülbírálatát nem a román kommunista rendszer „megtérésébe" vetett bizalom, hanem kizárólag stratégiai kérdések motiválták. Az Egyesült Ál-

82 ÁBTL 1.11.4. BX-IV/1987/1. 490. doboz, 18. Az osztrák média és az erdélyi kérdés. Bécs, 1987. március 27.

83 ÁBTL 1.11.4. BX-IV/1987/1. 490. doboz, 33. A spanyolországi magyar emigráció tevékenysége. Madrid, 1987. március 12.

84 ÁBTL 1.11.4. BX-IV/1987/1. 490. doboz, 9. A román egyházi delegáció amerikai tevékenysége. New York, 1987. május 5.

85 A diplomáciai feszültség okait és a konfliktus eszkalálódását részletesen ismerteti *Kirk Roger–Mircea Raceanu*: Romania versus the United States: Diplomacy of the Absurd, 1985–1989. St. Martin's Press, New York, 1994. 110–204.

86 *Földes Gy.*: i. m. (3. jz.) 386.

lamok ugyanis attól tartott, hogy az addig különutas politikát folytató Ceauşescu ismét a Szovjetunió felé fordulhat, ha a Nyugat megvonja tőle a támogatást. Ennek ellenére június 26-án – a State Department javaslatára – a kongresszus mégis a legnagyobb kedvezmény meg nem hosszabításáról döntött. A magyar hírszerzés szerint a Romániára nézve negatív állásfoglalásban és a megelőző bizottsági meghallgatások során – melyeken olyan neves nemzetközi szakértők vonultak fel, mint a londoni egyetemen oktató és Erdéllyel régóta foglalkozó Schöpflin György – döntő szerepet játszott a Thomas Lantos és Hámos László által irányított magyar lobbi.[87] Ernst Könnyű kaliforniai republikánus képviselő szerint hatástalan maradt tehát a az Erdély körüli viták semlegesítésén fáradozó, Amerikába népes küldöttségeket küldő és a kongresszusi képviselőket „baráti" kiadványokkal (pl. a Milton G. Lehrer durván magyarellenes pamfletjével)[88] elárasztó román állami propaganda.[89] Egy másik jelentés szerint a magyar emigráció az elmúlt évtizedek legnagyobb győzelmeként ünnepelte Románia kudarcát. A szavazás napján Románia pánikszerű intézkedésekkel próbálkozott: a nagykövetség emberei az 1983-ban elítélt Borbély Ernő, Buzás László és két társuk szabadon bocsátásának hírével járták végig külügyminisztériumi és kongresszusi kapcsolataikat, de már nem tudtak változtatni az erőviszonyokon. A szavazást követően Nagy Károly, a Magyar Öregdiák Szövetség vezetője bizalmas beszélgetés során két fontos körülményre hívta fel a budapesti hatóságok figyelmét: egyrészt azáltal, hogy kétségessé vált az általa „zsidó lobbi"-nak nevezett politikai és gazdasági nyomásgyakorló csoportok kiállása a Ceauşescu-rendszer mellett, a Romániával szembeni növekvő bizalmatlanság lehetőséget nyújthat a magyar külpolitikai célok eléréséhez. Másfelől azonban Nagy arról panaszkodott, hogy a magyar hivatalos szervek részéről (személy szerint Bényi József külügyminiszter-helyettest említette) továbbra is „merev elzárkózást és ellenkezést tapasztalt az amerikai magyar ember jogi mozgalommal szemben, s ismételten kérte a magyar szervek támogatását a romániai magyarság javára végzett munkájukhoz, legalább adatok és tények cseréjével".[90]

Az iratok arra engednek következtetni, hogy a belső politikai és gazdasági gondokkal küszködő magyar állampárti vezetés sokáig vonakodott a Romániával kipattant konfliktus következetes felvállalásától, noha egyre több jelzés érkezett arról, hogy az addig passzív és beletörődő lakosság elérte a tűrőképesség határát. 1988 elejéig még elvi döntés sem született a több ezer fősre duzzadt menekültáradat befogadásáról, miközben az ellenzéki és félhivatalos nyilvánosság (az Erdélyi Magyar Hírügynökség, a *Beszélő* és *Határ-Idő-Napló* című szamizdatok, a Szabad Európa Rádió magyar és román adása) rendszeresen beszámolt arról, hogy a Magyarországra menekült, majd a román hatóságoknak visszaszolgáltatott (döntően

87 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 120. Románia és az MFN. Budapest, 1987. június 18.

88 *Milton G. Lehrer*: Transylvania: History and Reality. Bartleby Press, Silver Spring (MD), 1986.

89 ÁBTL 1.11.4. BX-IV/1987/1. 490. doboz, 2. Román lobbizás az MFN ügyében. Washington, 1987. június 15.

90 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 121. „Pesti" titkos megbízott információi. New York, 1987. július 2.

magyar nemzetiségű) román állampolgárok brutális elbánásban részesülnek.[91] A kivárásra és információgyűjtésre szorítkozó magyar hivatalos álláspont tarthatatlanságát a brassói események is megmutatták. 1987. november 17-én a bukaresti magyar hírszerző állomás kitűnő jelentést küldött a néptanácsi választások napján kirobbant munkáslázadásról: „Brassóban november 15-én nagyszabású tüntetésre került sor helyi lakosok elmondása szerint. A munkások a rendkívül rossz közellátáson túl azért tiltakoztak, mert nem kapták meg teljes fizetésüket. A teherautógyárban megverték délelőtt az igazgatót és a vállalat párttitkárát, majd a megyei pártbizottságra vonultak. Ennek során csatlakozott hozzájuk a helyi traktorgyár munkássága, valamint nők, gyerekek, diákok, egyetemisták. A legalább 8-10 ezres létszámú tömeg behatolt a pártbizottság épületébe és a berendezéseket kidobálták az ablakon, majd több irodát felgyújtottak, az épület homlokzatán lévő Ceauşescu képet pedig leverték. Ezt követően a fentieket megismételték a megyei néptanács épületénél is. A két épület falaira »le a hazaárulókkal« feliratot festettek. A néptanácson tartózkodó Calancea-t, a város párttitkárát szintén nagyon megverte a tömeg, súlyos sérülései miatt kórházban kezelik. Délután 13–14 óra között páncélozott járművekkel megérkezett a hadsereg, és könnygáz alkalmazásával szétoszlatta a tömeget. A fontosabb épületeket páncélozott gépkocsik vették körbe, összevonták a rendőrség erőit is, a gyárakat a Secu egységei szállták meg. A megmozdulás szervezői közül négyet azonnal letartóztattak, de ez vár mindazokra, akiknek dolgozniuk kellett volna, de nem tudnak elszámolni távollétükkel. Ceauşescu példás büntetést és a gyár udvarán lefolytatott bírósági tárgyalást követelt. Az események megtörténtét megerősítette az egyik amerikai diplomata kapcsolatom is, akinek ismeretei szerint több tízezres létszámú tömeg vett részt a tüntetésen. Ismereteink szerint vasárnap, a néptanácsi választások során Aradon és Craiován is tüntetésekre került sor. A fentiek egyelőre nem ismertek a KÜM előtt."[92]

A Romániára vonatkozó hírszerzési információk mellett gyakran szerepel az idézett szöveg utolsó mondata. A brassói felkelés említését nemcsak megtiltották a hivatalos hírközlő szerveknek (televízió, rádió, MTI, nyomtatott sajtó) – amelyek rövid hírt is csak három héttel később adhattak, a hivatalos román közlésre hivatkozva[93] –, de az ország külkapcsolati rendszerét formálisan irányító Külügyminisztériumhoz sem érkezett naprakész tájékoztatás az addig példátlan tömegmegmozdulásról. A romániai eseményekre vonatkozó cenzúra és a Ceauşescu-féle diktatúra értelmetlen védelmezése félháborodást okozott a nemhivatalos úton is tájékozódó közvéleményben, és hozzájárult a Kádár-rendszer legitimációjának végső erodálódásához. 1988 januárjában budapesti ellenzéki csoportok közös nemzetközi sajtótájékoztatón ismertették a „Román barátainknak" című nyílt levelet.

91 Az 1980-as évek Romániára vonatkozó magyar menekültpolitikájának átalakulásáról ld. a *Regio* angol nyelvű 2008. évi tematikus számát, főleg Révész Béla, Tóth Judit és Kaszás Veronika tanulmányait (8–145.), valamint a Tóth Judit és Kaszás Veronika által készített, 1988–1989-re vonatkozó kronológiát (146–157.).

92 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 115. „Szál" információi a brassói tüntetésről. Bukarest, 1987. november 15.

93 *Földes Gy.*: i. m. (3. jz.) 391.

A kezdeményezők közül a felszólaló Vásárhelyi Miklós kiemelte Csoóri Sándort, Mészöly Miklóst, Bodor Pált, Kiss Gy. Csabát, Tornai Józsefet, Szabó Miklóst és Für Lajost.[94] Eközben a hírszerzés, amelynek szervezete az iratok szerint 1987 őszére egy kolozsvári bázissal is bővült, szorgalmasan gyűjtötte és feldolgozta a spontánul szerveződő elégedetlenségről érkező híradásokat. 1987. december 1-én a Kolozsvárról 40 kilométerre lévő aranyosgyéresi drót- és kábelgyár többezer dolgozója lépett sztrájkba; ugyanazon a napon Kolozsváron néhány tucat román és külföldi egyetemi hallgató felvonulással tiltakozott az elégtelen kollégiumi és tanulási feltételek ellen.[95] Néhány nappal később a „Szál" fedőnevű tiszt, a bukaresti állomás rezidense sorozatos incidensekről (röpcédulázás, sétálóutca házfalaira ragasztott Ceauşescu-ellenes plakátok, a Scînteia Ház előtti Lenin-szobor megrongálása) számolt be a belügyi vezetésnek.[96]

Az első válaszlépések

1988 elejétől lassan kibontakozó fordulatot vett a magyar szomszédságpolitika. Január végén Szűrös Mátyás nagy visszhangot kiváltó rádiónyilatkozatban beszélt a romániai menekültkérdésről, ismertetve a január 1-től érvényes szabályozást, miszerint Magyarország befogadja a nem pusztán gazdasági megfontolásokból érkezett menekülteket, azaz menedéket biztosít több ezer román állampolgárnak.[97] Szűrös megtört egy több évtizedes tabut is azt kijelentve, hogy a határontúli magyarok a magyar nemzet szerves részét képezik. Február 13-án pedig Tabajdi Csaba és Szokai Imre, a határon túli ügyekben rendkívül jól informált MSZMP KB Külügyi Osztály helyettes vezetői programalkotó cikket tettek közzé a *Magyar Nemzet*ben, mely beemelte a kisebbségi ügy képviseletét a magyar külpolitika prioritásai közé.[98] A döntéshozatalban elindult változásokat jól tükrözi a Romániára vonatkozó hírszerzési iratok mennyiségének ugrásszerű növekedése és minőségi javulásuk. Mivel a rendkívül sűrű eseménytörténet nyomon követése önálló ta-

94 ÁBTL 2.7.3. 237. doboz, 6-7/63/88. „Román barátaink" című nyílt levélről. Budapest, 1988. január 25.

95 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 114. „Sík" távirata a bukaresti kémelhárító rezidentúrának. Kolozsvár, 1987. december 4.

96 ÁBTL 1.11.4. T-III/87, 476. doboz, 113. „Láng" elvtársnak. A brassói események hatása. Bukarest, 1987. december 8.

97 A hozzáférhető állambiztonsági iratok szerint a menekülők visszaszolgáltatása a román hatóságoknak tömeges gyakorlat maradt. Ennek döntően állambiztonsági – tehát a korabeli nyilvánossággal meg nem osztható – okai voltak: a magyar határőrizeti szervek tartottak az „átdobott" román ügynököktől. A BM Határőrség által 1988. január 1.–március 31. között tiltott határátlépés miatt elfogott 511 román állampolgár közül 217 főt az 1983. évi kormányközi egyezmény (IV. fej., 24. cikk) alapján rövid úton visszaadtak a román hatóságoknak. ÁBTL 2.7.3. 9. doboz 255/6/88. A magyar-román határon kialakult helyzetről. Budapest, 1988. április 25.

98 *Bárdi Nándor*: Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete. Kalligram, Pozsony, 2004. 99.

nulmányt igényelne, jelen írásban arra szorítkozom, hogy bemutassam a magyar állambiztonság válaszát a romániai események által keltett biztonsági veszélyre.

1988 elején két fontos információ futott be a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályán keresztül a BM-központba, és jutott el onnan a teljes párt- ás állami vezetéshez.[99] Januárban a csehszlovák társszerv a következő titkos értesülést osztotta meg a magyar belügyi szervekkel: a NATO-országok szakértői 1987 novemberében szemináriumot tartottak Nápolyban a peresztrojka és a glasznoszty érvényesüléséről az egyes szocialista országokban. Romániával kapcsolatban az amerikai szakértők úgy vélekedtek, hogy „Ceauşescu még legalább két-három évig hatalmon marad". A Nyugatnak azonban „addig is lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy az elégedetlenség a hadseregen és az egyházon belül is fokozódjon, és tovább mélyüljön az ellentét Románia és szomszédai között".[100] Egy hónappal később a bolgár belügyminisztériumtól azt az információt kapta a budapesti vezetés, hogy Szófia vélekedése szerint „a nyugati országok a brassói eseményeket követően átfogó kampányt indítottak a román pártvezetés, s azon keresztül a szocializmus lejáratására. Céljuk elérésére elsősorban a propaganda eszközéhez nyúlnak, de élnek a gazdasági és politikai nyomás nyújtotta lehetőségekkel is." A kampány intenzitását és összehangoltságát mutatta a Ceauşescu-házaspár elleni sajtótámadások megszaporodása, a delegációcserék hirtelen leállítása, az Európai Gazdasági Közösséggel már kidolgozott megállapodás aláírásának elhalasztása, Ion Mihai Pacepa leleplező könyvének megjelenése, valamint a nyugati városokban szervezett emberjogi tüntetések.[101] Rendkívül érdekes a bolgár anyaghoz fűzött névtelen megjegyzés: „A román belső helyzettel kapcsolatban Nyugaton kibontakozott – és részben kétségtelenül irányított – propagandakampány bolgár beállítása állambiztonsági üggyé (felforgatás, ideológiai diverzió stb.) redukál egy politikai elemzést igénylő kérdést. Más oldalról azt is jelzi, hogy a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos – sajátosnak éppen nem mondható – bolgár álláspont a romániai magyar nemzetiséggel kapcsolatos magyar–román vitába[n] Bulgáriát jó esetben semleges pozícióba, objektíve Románia támogatójának helyzetébe állítja."[102]

A két jelentés több szempontból is fontos. Egyrészt arra figyelmeztette a magyar politikai elitet, hogy megindult a román kommunista diktatúra nemzetközi elszigetelődése, ami lehetőséget nyújt Magyarország számára a kétoldalú kapcsolatokban, de fokozott figyelmet és önfegyelmet igényel a Varsói Szerződés országaival való kapcsolatban. Másfelől megerősítette azt a széles körben elterjedt feltételezést, hogy Nyugat (Washington) és Kelet (Moszkva) között egyfajta konszenzus alakult ki a kezelhetetlenné vált Ceauşescu elmozdításának szükségességéről. A gazdasági válság és a nemzetközi támadások 1988 tavaszára komoly erjedést okoztak a legfelsőbb

99 A két jelentést megkapta Kádár János, Grósz Károly, Lázár György, Berecz János, Fejti György, Szűrős Mátyás, Kótai Géza, Várkonyi Péter, Lakatos Ernő, Horn Gyula és Kovács László.

100 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 7–8. A csehszlovák társszerv információi. Budapest, 1988. január 14.

101 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 30–31. A bolgár társszervtől érkezett információ: a Nyugat Romániával kapcsolatos törekvései. Budapest, 1988. február 15.

102 Uo. 31.

román pártvezetésben is. Április végén a bécsi magyar rezidentúra részletesen beszámolt Viktor Meiernek egy Bécsben dolgozó román pénzügyi tisztviselőtől szerzett információiról. Ezek szerint a párt- és állami felső vezetésen belül az a meggyőződés terjedt el, hogy a Ceauşescu-rezsim „tarthatatlan, komoly károkat okoz az országnak”.[103] Példaként említette, hogy februárban Románia „önként” lemondott az amerikai–román kereskedelemben korábban élvezett legnagyobb kedvezményről, de „utólag bebizonyosodott, és amerikai kormánykörök ezt megerősítették, hogy Washington az idén sem vonta volna meg Romániától a kedvezményt, mivel külön vették volna az emberi jogok kérdését a kiutazásoktól”. Ez a téves döntés „mintegy 300 millió dollárnyi veszteséget” okozott az országnak. Meier szerint román forrása egy új, „technokrata típusú vezetés”-ben látja a helyzet megoldását, és arra hívta fel a magyar szervek figyelmét, hogy a formálódó román belső ellenzék is elvárja, hogy Budapestnek „egyértelműbben menekültekként kellene kezelnie a romániai áttelepülőket, mert a Nyugat hajlandó elfogadni a magyar indoklást,”[104] és a presztízsveszetés fokozná a Ceauşescu-rendszer válságát.

Néhány nappal később Silvio Benvenuto, az Olasz Szocialista Párt tagja és a szenátus információs hivatalának vezetője arra kérte a magyar diplomáciát, hogy – mivel az olasz közvélemény zöme Magyarországgal szimpatizál az erdélyi magyarok helyzetét illetően – Budapest hagyjon fel „hallgatásával” és határozottan válaszoljon a Rómában is rendkívül aktív román propagandára.[105] A magyar hírszerzés vatikáni kapcsolataitól egyre bíztatóbb jelzések érkeztek arról, hogy II. János Pál pápa „a magyar kisebbség ügyét ismeri” és aggodalommal szemléli.[106] A Ceauşescu-rendszerrel korábban szívélyes kapcsolatot ápoló Nyugat-Németországban is jelentős hangulatváltás következett be a zöldek, a civil szféra, a magyar és német emigráns szervezetek, valamint ismert személyiségek (például Herta Müller és Richard Wagner írók) munkájának köszönhetően.[107] Ennek hatására 1988 szeptemberében Helmuth Kohl kancellár határozottan visszautasította a Ceauşescu által régóta szorgalmazott bukaresti látogatás lehetőségét, és döntését éppen az emberi jogok megsértésével indokolta.[108] Romániából pedig olyan személyek is elmenekültek, akik korábban szorosan kötődtek a rendszerhez. Július elején a bukaresti magyar rezidens például Drăghici Márta, a volt román belügyminiszter félig magyar származású lányának Magyarországra távozásáról értesítette a budapesti

103 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 133. „Mercedes” fn. titkos megbízott jelentése. Bécs, 1988. április 28.

104 Uo.

105 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 92. „Dános” hírszerző tiszt jelentése. Róma, 1988. május 9.

106 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 89. „Dános hírszerző tiszt jelentése. Róma, 1988 április 13.; 102. „Bernát” hírszerző tiszt jelentése. Róma, 1988. július 1.

107 A zöldek tevékenységéről ld. ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 156. A német belpolitika és a romániai helyzet. Bonn, 1988. május 15. A május 8-i bonni Ceauşescu-ellenes tüntetés szervezéséről és eredményeiről ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz , I. kötet, 153–154. A bonni románellenes tüntetés néhány operatív vonatkozása. Bonn, 1988. május 9.

108 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, II. kötet, 420. Ceauşescu javaslata Kohlnak, kettőjük találkozójára. Bonn, 1988. szeptember 9.

bottoni.indd 28 2/26/2013 2:28:42 PM

hatóságokat, aki „nagykövetségünknek hasznos kapcsolata volt, több értékes információt adott”.[109]

Mindezek ellenére a magyar állambiztonsági rendszer nem változtatott taktikát. Kizárólag a már olajozottan működő nyugati rezidentúrák hálózatára alapozta információszerzési tevékenységét, munkájának súlypontját továbbra is a gyorsan pörgő események rögzítése jelentette: erre jó példa a külföldön terjesztett román és magyar propagandakiadványok megszerzése és elemzése.[110] A Kádár János tulajdonképpeni „leváltását” eredményező 1988. májusi pártértekezlet után több figyelmeztetést kapott az MSZMP új vezetése Románia ellenséges szándékairól, de a klasszikus hírszerzésre való átálláshoz továbbra is hiányoztak a személyi feltételek, a szervezeti keretek, és elsősorban a politikai támogatás, azaz a kémkedés tilalmának formális feloldása. A budapesti vezetés nehezen magyarázható tétlenségét szemlélteti egy Romániából „operatív úton” megszerzett szigorúan titkos irat sorsa, amely 1988 júliusában készült a magyar–román ellentétről az RKP KB számára, nem sokkal a június 27-i budapesti Erdély-tüntetés és a román válaszlépés, a kolozsvári magyar főkonzulátus azonnali bezárása után. Noha a dokumentum pontos keletkezéséről nincsenek információink, tehát teljesen nem zárható ki a tudatos provokáció, Révész Béla és Varga Andrea szerint a magyar nyersfordítással ellátott irat hitelesnek tekinthető, és pontosan leképezi a román fél „konfliktusrendezési” elképzeléseit.[111] A feljegyzés két részből állt: az első visszautasította a Romániát az erdélyi magyar kisebbség helyzete miatt ért magyar és nemzetközi kritikát, a nehéz gazdasági helyzetből fakadó nemzeti frusztrációnak, nyílt irredentizmusnak minősítette a budapesti aggodalmakat, és megerősítette a márciusban bejelentett területrendezési program felgyorsítását. A második rész 15 pontba szedte a kétoldalú párbeszéd újrafelvételéhez szükségesnek ítélt román feltételeket. Magyarországtól azt követelte, hogy hagyjon fel „a román nemzetet és annak vezetőit gyalázó politikával”, a román történelem „gyalázatos meghamisításával”, a román belügyekbe való beavatkozással, valamint hogy szolgáltassa vissza a „Magyarországra törvénytelen úton átkerült” román állampolgárokat, és kezdeményezzen

---

109 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, II. kötet, 294. Draghici Marta ügye. Bukarest, 1988. július 7. Az 1989-es forradalmat követően, 1991-ben Alexandru Drăghici feleségével Magyarországra menekült az emberiség elleni bűnök elkövetésének vádja elől. Itt a korábban már kivándorolt lányuk fogadta be őket. A román hatóságok kiadatási kérelemmel fordultak a magyar hatóságokhoz, de Budapest ezt visszautasította, arra hivatkozva, hogy a magyar jogrend szerint a volt belügyminiszter által elkövetett bűncselekmények elévültnek számítanak. Drăghici 1993. december 12-én húnyt el Budapesten.

110 ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, I. kötet, 89. Róma, 1988. április 13. (vatikáni értesülések új román kiadványokról a katolikus csángókról). Az említett hírszerzési anyagban található az MDF szakértői által az erdélyi magyarok helyzetéről szerkesztett memorandum angol változata (Summary report on the situation of the Hungarian minority in Rumania – prepared under collective authorship for the Hungarian Democratic Forum, Budapest, February-March 1988), valamint a norvég Helsinki Bizottság tanulmánya az erdélyi magyarok helyzetéről (SOS Transylvania. A report on the suppression of the Hungarian minority in Romania, Draft translation, Oslo May 18, 1988).

111 *Révész B.*: i. m. (3. jz.) 480.

büntetőeljárást a Romániáról és a román népről „ellenségesen” nyilatkozók ellen.[112] A megszerzett román iratot és a mellékelt állambiztonsági jelentést – mely részletesen vázolta a román ügynökök évek óta zajló, a menekültkérdéssel is összefüggő beszivárgását[113] – minden PB-tag megkapta, de még az aradi találkozó küszöbén sem került az MSZMP PB napirendjére.[114] A visszaemlékezések[115] és a szakirodalom[116] szerint a találkozó kudarcát több tényező eredményezte: a rövid határidő (Grósz csak a szovjet vezetés határozott kérésére volt hajlandó Ceauşescuval találkozni),[117] a román fél hajthatatlansága, ami amiatt „süketek közötti párbeszédbe” fulladt az egésznapos egyeztetés 1988. augusztus 28-án, és nem utolsó sorban Grósz Károly elvi antinacionalizmusa, defenzív és lemondó taktikája. Külön elemzést igényelne, hogy a tárgyalások során Grósz miért nem kérte számon a számos esetben dokumentált magyarországi felforgató tevékenységet, még akkor sem, amikor Ceauşescu hasonló vádakkal illette Budapestet.

Diszkrét segítség: a magyar hírszerzés és Románia a rendszerváltás évében

1988 őszén az Aradon elszenvedett súlyos diplomáciai kudarc, valamint annak felismerése, hogy a jelenlegi román vezetés alkalmatlan tárgyalópartner, arra késztette a magyar politikai vezetést és az állambiztonságot, hogy átgondolja a

112 Uo. 483.

113 Hasonló értesüléseket egy 1988. június 21-én keletkezett kémelhárítási jelentés is tartalmaz: „Adataink szerint román részről fő ellenségként kezelik a magyarságot [...], központi kérdés a romániai magyarok egységének titkosszolgálati eszközökkel is történő bomlasztása. [...] Mind több információ keletkezik, hogy a Securitate nagy számban telepíti hazánkban ügynökeit, kihasználva az áttelepedési engedély nélküli MNK-ban maradás lehetőségét [...]. Nemcsak egyszeri megbizatást kaptak bizonyos információk szolgáltatására, hanem perspektivikus céllal telepítették hazánkba, miután előzőleg Romániában bizonyították alkalmasságukat az ügynöki munkára. Egyoldalú adat keletkezett arról, hogy Bukarest környéki kiképzőbázison kerülnek felkészítésre az MNK-ba feladattal telepítendő román állampolgárok (az információ konkretizálására benevezett intézkedés végrehajtása folyamatban van). Ellenőrzés, pontosítás és kiegészítés alatt lévő információ szerint vannak törekvések román állampolgároknak az MNK területén történő likvidálására, vagy visszajuttatására az RSZK-ban (elrablás személyautóval). Arról is keletkezett több infó, hogy a román spec. szolgálat tisztjei civilben igazoltatásokat hajtottak végre az MNK területén, aminek a konkrét célja ismeretlen, esetleg egy adott személy felkutatására irányult. [...] a román állampolgárok az MNK területén is a Securitate ellenőrzése alatt állnak. ÁBTL 1.11.4. T-III/1988, 509. doboz, II. kötet, 348-353. BM III/II-12-b-alosztály. Romániai biztonsági intézkedések a Magyar Népköztársaság ellen. Budapest, 1988. június 21.

114 *Révész B.*: i. m. (3. jz.) 477.

115 *Szűcs Pál*: Bukaresti napló 1985–1990. Osiris, Bp., 1998.; *Szűrös Mátyás*: Kudarc Aradon (1988). Hitel 21. (2008) 12. sz. 73–87.

116 Ld. a 3. jz.-ben említett műveket, valamint *Békés Csaba*: Európából Európába. Magyarország konfliktusok kereszttűzében, 1945–1990. Gondolat, Bp., 2004.

117 Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az SZKP és az MSZMP archívumaiból, 1985–1991. Szerk. Baráth Magdolna–Rainer M. János. 1956-os Intézet, Bp., 2000. 137–138.

bottoni.indd 30 2/26/2013 2:28:42 PM

román reláció operatív vonatkozásait. 1988. szeptember 6-i ülésén a Politikai Bizottság elhatározta, hogy „semlegesíteni kell a román hírszerzés magyarországi tevékenységét";[118] az operatív helyzetet pedig két héttel később, szeptember 20-án vitatta meg a BM állambiztonsági miniszterhelyettesi értekezlet.[119] A következő hónapokban döntő szakaszba érkezett az 1985-ben elindított Kelet–Nyugat párbeszéd: 1988. december 7-én Gorbacsovnak az ENSZ éves közgyűlése alkalmával tartott nagyívű beszéde – melyben kijelentette, hogy a Szovjetunió nem ragaszkodik a kelet-európai „külső birodalmához", és az érintett országokra bízta a szocializmus továbbépítésének döntését – világossá tette, hogy új világrend van kialakulóban. A megváltozott operatív helyzet rugalmas alkalmazkodást követelt a „békés átmenetben" érdekelt állambiztonsági rendszertől.[120] Baráth Magdolna szerint a korábbi struktúra megreformálására irányuló folyamat 1988 őszétől követhető nyomon, és 1989 folyamán már többszintű szakmai és politikai egyeztetés folyt az állambiztonság „nemzetbiztonsági" szakszolgálattá való átalakításáról.[121] A BM III. Főcsoportfőnökségének részlegei (hírszerzés, kémelhárítás, belső elhárítás, katonai elhárítás, operatív technika) által 1989 végén készített éves munkabeszámolók részletes bepillantást nyújtanak a Romániával kapcsolatos állambiztonsági tevékenységbe. Müller Rolf és Takács Tibor felhívják a figyelmet egy kevésbé ismert kérdésre: a román állambiztonság 1989-ben a lehető legnagyobb hasznot igyekezett húzni a kibontakozó menekültválságból. A kémelhárító csoportfőnökség éves jelentése kiemelte, hogy „a Magyar Köztársaságban tartózkodó több mint 20 ezer menekült és hivatalosan áttelepedett személy között [!] a Securitate hírszerző tiszteket és ügynököket is telepített, s ezek az áttelepültek körében tippkutató, tanulmányozó tevékenységet folytatnak, és a legdurvább módszerektől sem visszariadva törekszenek a menekültek megfélemlítésére és hazatérésre való rábírására".[122] A Securitate fokozódó magyarországi tevékenysége olyan súlyos biztonsági problémát okozott a rendszerváltás évében, hogy „az X-300-as [azaz Romániára irányuló – S. B.] elhárítás minden megyében lekötötte a hálózat és az operatív állomány jó részét".[123] Csongrád megyében a kémelhárító csoportfőnökség (III/II.) egy – a román hírszerzés semlegesítésére szakosodott – terrorelhárító csoportot állított fel, míg Szabolcs-Szatmárban megszerveztek egy felderítő részleget.[124] A Békés megyei állambiztonsági szervek kisebb műveleti akciót is szerveztek: rendszeresen utaztatták Romániában egyik ügynöküket, akit felderítés céljával kapcsolatba hoztak a helyi állambiztonsággal.[125] A legtöbb beszervezett személy vagy hivatásos tiszt a „határrezidentúrákban", így Békéscsabán, Novák-

118 *Földes Gy.*: i. m. (3. jz.) 431.
119 Uo. 484.
120 Szigorúan titkos '89 i. m. (39. jz.) 28.
121 *Baráth Magdolna*: Az állambiztonságtól a nemzetbiztonságig. In: Állambiztonság és rendszerváltás i. m. (1. jz.) 11–33.
122 Szigorúan titkos '89 i. m. (39. jz.) 57.
123 Uo. 21.
124 Uo. 14.
125 Uo. 190.

pusztán, Hajdúszoboszlón és a bicskei menekülttáborban felállított Menekülteket Ellenőrző Alosztály ellenőrzésén bukott le (csak a Békés megyei állambiztonság 67 Securitate- vagy Miliția-tisztet és 108 hálózati személyt derített fel).

A hírszerzés átszervezéséről és a Romániában végzett operatív munkájáról kevesebb adat áll rendelkezésre. Az egyetlen átfogó irat az az 1988. december 9-én kelt feljegyzés, amit Kocsis Kálman rendőr ezredes, a III/I. csoportfőnök-helyettese küldött közvetlen főnökének, Bogye János rendőr altábornagy főcsoportfőnök-helyettesnek és vezető hírszerzőnek. Kocsis szerint „a két társadalmi rendszer szembenállásának oldódása ambivalensen hat a hírszerzés lehetőségeire", ezért szükség van „új, átfogó koncepcióra", mivel „a szövetségi rendszer fellazulóban van", és ez „a tagállamoknak nagyobb kül- és belpolitikai mozgásteret ad". A jövőben tehát a különleges szolgálatnak is „elsőbbséget" kellene biztosítani „Magyarország érdekeinek, biztonságpolitikájának".[126] Ami a konkrét irányokat illeti, Kocsis a következőt javasolta: az USA „maradjon a fő irány, de nem mint fő ellenség, hanem mint az egyik szuperhatalom", Kína „nem mint ideológiai ellenfél, de mint szuperhatalom maradjon fő irány", a Vatikán „változatlanul hagyható" főirány; ezzel szemben javaslatot tett a NATO és Izrael állam szoros figyelésének megszüntetésére. Új főirányként Kocsis a következő évszázad gazdaságilag és pénzügyileg meghatározó térségének nevezett Csendes-óceánt, a magyar lobbitevékenységre felhasználható emigrációt, valamint Romániát jelölte meg. A szomszédos állammal kapcsolatosan a következőket javasolta: „Románia a magyar külpolitika legproblematikusabb relációja, hosszabb távra ható érvénnyel. Kezdetként információs hírigényekkel, aktív intézkedésekkel és az emigráción belüli hálózati munkával lehetne kibontakoztatni a támadólagos jellegű tevékenységet. A probléma – politikai érzékenysége miatt – átgondolt állambiztonsági koncepció kidolgozását és annak a politika szintjén történő jóváhagyását igényli."[127]

Az előterjesztés szerint az új, átfogó koncepciónak 1989 tavaszára kellett volna elkészülnie, hogy nyár elejéig elfogadhassa az MSZMP KB illetékes munkabizottsága. A folyamat azonban elakadt, főleg a Magyarországgal szövetséges Románia vonatkozásában. Kocsis véleménye szerint a hírszerzés apparátusa azért nem mert nagyobb léptékű terveket készíteni Romániáról, mert a tisztek tartottak a szervezetet régóta vezető, dogmatizmusáról ismert és Moszkva bizalmát élvező Bogye János reakciójától.[128] Miközben zökkenőmentesen haladt a teljes magyar állambiztonsági apparátus átszervezésének tervezése, a hírszerzés talán legérzékenyebb relációjában 1989 őszéig egyetlen lépés történt: Pallagi Ferenc belügyminiszter-helyettes 1989. július 1-én kelt körlevele hatályon kívül helyezte az 1/1982. számú miniszterhelyettesi körlevél rendelkezéseit az X-300-as vonal vonatkozásában. Megállapította ugyanis, hogy „az RSZK politikai és állami ve-

126 ÁBTL 1.11.4. 67-91-256/1989. Feljegyzés. Kocsis Kálmán csoportfőnökhelyettes Bogye János r. altábornagy főcsoportfőnök-helyettesnek. Budapest, 1988. december 9.

127 Uo.

128 Az információt Ungváry Krisztián bocsátotta rendelkezésemre, aki 2011-ben készített interjút Kocsis Kálmánnal.

zetése fő ellenségként kezeli az MNK-t, speciális szervei fokozódó intenzitással végzik felderítő, felfogató tevékenységüket hazánk és a magyar nemzetiség ellen hazai bázison, az MNK és harmadik ország területén", és a beállt változások szükségessé teszik „az e területen végzett állambiztonsági munka átértékelését, vagyis az állambiztonsági operatív munka hatékonyságának növelését, a kémelhárító munka támadólagosságának fokozását, a defenzív alapállásból az offenzív munkavégzésre való átállást".[129] A román publicisztikában sokszor hangoztatott feltételezésekkel szemben[130] a hozzáférhető levéltári iratok és az ügyet jól ismerő szereplőkkel folytatott beszélgetések arra engednek következtetni, hogy a magyar állambiztonsági szervek 1989 késő őszéig nem hajtottak végre operatív akciót a szomszédos országban; érdemi információhoz addig csak az 1980-as évek elején kialakult rendszeren keresztül jutottak.

Az 1989-es Romániára vonatkozó állambiztonsági jelentések viszonylag pontos képet festenek egyrészt Románia teljes nemzetközi elszigeteltségéről, másrészt az országon belüli feszültségekről, a terjedő rémhírekről és a mindennapi létbizonytalanságról. (A menekültkérdést és a határmenti incidenseket a szakirodalom már feldolgozta, így ennek részleteire nem térek ki.)[131] Az Egyesült Államok és nyugat-európai szövetségeseinek 1989 tavaszán elhatározott lépeseiről a hírszerzés külön jelentésben tájékoztatta az állami és pártvezetést: a stratégia főbb elemeit a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok radikális korlátozása, a jogsértések ellen indított széleskörű propagandakampány, valamint a Magyarországra és onnan Nyugatra emigrált román állampolgároknak és azok szervezett csoportjainak támogatása jelentette. A jelentés arra figyelmeztette a budapesti döntéshozókat, hogy „a Szovjetunió és a szocialista országok, ha el akarják kerülni, hogy a román modell kompromittálja a szocialista rendszert, rövidesen a román politika nyílt elítélésére kényszerülnek. Ezért a Nyugat és a Kelet egyaránt érdekelt a Ceauşescu-rendszer mielőbbi bukásában."[132] 1989. június 9-én ehhez hasonló tartalmú információt küldött a szovjet hírszerzés is. Moszkva szerint az áprilisi NATO-tanácskozá-

---

129 ÁBTL 4.2. 45-1/3/89 1. sorozat 34. doboz, 4. BM III. Csoportfőnökség. Szigorúan Titkos. Körlevél. Budapest, 1989. július 1.

130 A legtermékenyebb szerzők, blogszerkesztők között külön említést érdemel Larry L. Watts, Aurel I. Rogojan (1970–2006 között a speciális szolgálat tisztje és egyik „magyar" szakértője) és Alex Mihai Stoenescu. Utóbbi szerző kétkötetes műve részletesen tárgyalja a Ceauşescu-rendszer felforgatásában és a romániai forradalom előkészítésben játszott magyar szerepet: Istoria loviturilor de stat în România. Vol. 4. (I–II.) „Revoluţia din decembrie 1989" – o tragedie românească. RAO, Bucureşti, 2004.

131 A nem központi szervek Romániával és a menekültkérdéssel kapcsolatos intézkedéseit bemutatja *Takács Tibor* és *Müller Rolf* a http://www.betekinto.hu honlapról letölthető, négy részből álló forrásközlése: 1989 – vidék – állambiztonság. I–IV. Ugyanők jelentették meg a központi és megyei szervek éves összefoglaló jelentéseit: Szigorúan titkos '89. A magyar állambiztonsági szervek munkabeszámolói. L'Harmattan, Bp., 2010. A határmenti helyzetről ld. még *Gyarmati György* tanulmányát: „Nem kár értük". Az állambiztonsági szervek alkonya Magyarországon, 1989-ben. In: Állambiztonság és rendszerváltás i. m. (1. jz.) 39–43.

132 ÁBTL 1.11.4 – T-III/1989, 542. doboz, 71. Nyugati országok tervezett lépései Romániával szamben. Dátum nélkül.

son felmerült a gazdasági szankciók bevezetése is, de több ország képviselői arra emlékeztettek, hogy Románia visszafizette küladósságait, ezzel növelve belső és nemzetközi mozgásterét. Amerikai diplomaták arról biztosították a szovjet forrást, hogy „a Nyugat nem érdekelt a romániai helyzet teljes destabilizálásában", éppen ellenkezőleg: a konfliktus elkerülésében érdekelt.[133] Az Egyesült Államok óvatos hozzáállását nemcsak a Ceaușescu-rendszerrel sokáig fenntartott együttműködés motiválhatta, hanem egy beláthatatlan, s ezért veszélyes nemzetközi konfliktustól való félelem is. Április elején egy Spanyolországban szolgáló amerikai diplomata a következő információkat osztotta meg magyar beszélgetőpartnerével: Ceaușescu körül franciául beszélő arabok bukkantak fel. Az amerikai hivatalos szervek líbiai jelenlétre gondolnak, és lehetségesnek tartják, hogy a nemzetközi terrorizmus egyes csoportjait itt képzik ki, valamint azt is, hogy összefüggés lehet az utóbbi időkben végbement jelentős román adósságtörlesztések és az arab jelenlét között.[134] Eközben a Romániából érkező információk az igazolták, hogy a hatalom már jóval a forradalom kitörése előtt kezdte elveszíteni az ellenőrzését a társadalom felett. A munkahelyeken lazult a fegyelem, gyakorivá vált a rendszer elleni suttogás, előfordultak kisebb spontán tüntetések vagy szevezkedések, és rémhírek terjedtek a közelgő változásokról.[135] Az RKP XIV. Kongresszusa előtt, november közepén egy Athénban szolgáló brit diplomata a párton belüli ellenzék esélyeit latolgatta, és úgy látta, hogy „a legfelsőbb szintű román állami és politikai vezetésben ma már jelentős azon személyek száma, akik megtették az első lépéseket Ceaușescunak a hatalomból történő eltávolítására. Ennek a kb. 15-20 fős csoportnak a tevékenységét nagyban elősegítette Honecker, majd Zsivkov távozása."[136] A diktatúra utolsó hónapjaiban olyan, korábban teljesen elképzelhetetlen erőszakos bűncselekmény is előfordulhatott, mint egy Miliția-főtiszt ellen elkövetett, majd-

133 ÁBTL 1.11.4 – T-III/1989, 542. doboz, 102–103.A Nyugat Romániával kapcsolatos politikájáról. Budapest, 1989. június 9. Az információkat fedolgozó és elemző III/I–6. vonal tisztje érdekes megjegyzést fűzött a jelentéshez: „Figyelemre méltó, hogy a szovjet hírszerzés első ízben küldött kifejezetten Romániával kapcsolatos értesülést."

134 ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 62. Távirat. C. R. Nicholson USA nagykövetségi titkár információi. Madrid, 1989. április 7.

135 Egy jellemző esetről számol be a Bukarestben szolgáló D-49 szigorúan titkos kémelhárító tiszt: „A konzuli ügyfélfogadáson [1989.] október 12-én megjelent Bagaméri Tibor román állampolgár szerint az elmúlt 2-3 hétben ismét beindult a »Bianco« katonai behívók kiosztása a román nemzetiségű tartalékosok között (a magyar nemzetiségűek nem kapnak ebből a behívóból), amely mozgósításkor ingyenes utazást biztosít, valamint ezzel kell jelentkezni a kijelölt alakulatnál. Ugyanakkor a hazafias gárdák havi gyakorlatozási idejét 24 órára emelték fel, egyúttal újabb fegyverfajták kezelésére is kiképzést kapnak az egységek (ezúttal aknavetővel történik a gyakorlatozás). A behívók átadására a káderirodán egyenként kerül sor, igyekeznek a titoktartás feltételeit biztosítani. Hírforrásunk az Armatură (szerelvénygyár) 51 éves minőségi ellenőre, tudomása szerint a Metalul Roșu vállalat igazgatóját és helyettesét elbocsájtották, mert termelési érdekekre hivatkozással megakadályozták, hogy munkásaik egy alkalommal részt vegyenek a gyakorlatozáson." ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 139. D-49 jelentése. Bukarest, 1989. október 13.

136 ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 149. Jan Priest angol diplomata információi. Athén, 1989. november 15.

nem halálos kimenetelű pokolgépes merénylet: „Szeptember 27-én Ivan Gheorghe milicista alezredes, a nagybányai nyomozó főosztály vezetője, miközben a lakása előtt várta a fiát, hogy bezárja a lakásuk ajtaját, beindított Dacia gépkocsiját, amely ekkor felrobbant. A történteket követően a helyi elárusító bódék falain »Le Ceausescuval!« és »Le Bradea[-val]« (megyei elsőtitkárnő) román nyelvű feliratok jelentek meg. Bradea pedig két telefonhívást kapott, amely[ek] szerint a párt székházát is felrobbantják. Ezt követően a székház és Bradea biztonsági őrizetét megszigorították, az épület elől a gyalogos forgalmat is elterelték."[137]

Magyar–román viszonylatban szinte mindennapossá vált a valódi vagy vélt Securitate-ügynökök leleplezése.[138] Miután 1989. május 8-án a *Der Spiegel* című hetilap feltáró riportot közölt a fogarasi havasokban román–nyugatnémet kooperációban épülő, „rakétagyárnak" becézett hadiüzemről, a magyar elhárító szervek utána jártak a hírnek, és azt bizalmas forrásaik alapján megalapozottnak vélték. Az egyre nyomasztóbbnak érzett katonai fenyegetés addig szokatlan fellépésre késztette a magyar külügyi vezetőket – éppen június közepén, amikor a magyar demokratikus átalakulás a kerekasztal-tárgyalások megkezdésével és Nagy Imre újratemetésével visszafordíthatatlan ponthoz érkezett. Egy olasz napilapnak nyilatkozva Tabajdi Csaba kifejtette, hogy Magyarország kész visszanyerni az évszázadokkal korábban elvesztett szuverenitását, és hozzátette: a magyar katonai doktrína változóban van, mivel a veszély nem Nyugatról, hanem keletről, pontosabban Romániából érkezhet. A *La Stampá*ban közölt interjú jelentős visszhangot váltott ki a nemzetközi médiában, és heves tiltakozást a szomszédos országban. Annak ellenére, hogy Tabajdi csak kifejezésre juttatta a magyar politikai és katonai vezetés félelmeit,[139] az ügy meglepő fordulatot vett: az MSZMP Politikai Bizottsága nem vette védelmébe a túl nacionalistának tartott fiatal reformert, sőt Tabajdi ellen néhány hónapig tartó, funkcióból történő felfüggesztéssel záródó vizsgálat indult.[140] A Ceauşescu-diktatúra nyílt kritikáját és a román rendszer operatív eszközökkel történő fellazítását ekkor már nem elsősorban a külügyi/belügyi apparátus felkészültségi állapota vagy az összetett nemzetközi helyzet akadályozta, hanem a politikusok félelme az egyébként is sok megrázkódtatással és kockázattal járó rendszerváltás döntő szakaszában. A magyar hírszerzés román alegységét létrehozó és elsőként irányító Földi László rendőr százados visszaemlékezése szerint 1989 nyarán néhány hivatásos tiszt megelégelte a belügyi vezetés román vonatkozásban

137 ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 157. Távirat. Bukarest, 1989. szeptember 28.

138 Ld. a Szabolcs-Szatmár megyei kémelhárítás éves jelentését. Szigorúan titkos '89 i. m. (39. jz.) 329. Előfordult, hogy néhány személyről a magyar hatóságok már Magyarországra tervezett beutazásuk előtt kaptak terhelő adatokat. ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 133. Gyanús személyről érkezett jelentés. Bukarest, 1989. július 28. „Korábbi jelentésekből a központ előtt ismert Dr. Burán László, Szatmárnémetiben lakó tanár egyik áttelepedési ügyét intéző ismerősével üzente, hogy a hazánkon augusztus elején Stuttgartba vonattal átutazó K. L., a szatmári gimnázium tanárnője a Securitate kapcsolata. Javaslom K. beutazását regisztrálni és magyarországi tartózkodása során mozgását, tevékenységét a lehetőségeken belül figyelemmel kísérni."

139 Ld. *Kárpáti Ferenc*: Puskalövés nélkül... Duna International, Bp., 2011. 166–167.

140 MOL 288. f. 5. cs. 1077. ő. e. 119–125. Az MSZMP Politikai Bizottságának szeptember 5-i ülésének jegyzőkönyve.

tapasztalható tétovázását. Saját kezdeményezésére „átkért" más területen dolgozó operatív tiszteket, és elhatározta, hogy Bogye János csoportfőnök tudta nélkül, de Kocsis Kálmán támogatásával „illegális" (informális keretek között működő) hírszerzőcsoport állít fel. Az 1990-es választásokra készülő politikai vezetés alig érzékelte a probléma fontosságát: Földi szerint Németh Miklós miniszterelnök 1989 őszén tudomást szerzett a rendszerváltás kaotikus időszakában is egyedülálló kezdeményezésről, de annak ellenére, hogy céljaival egyetértett, felelősséget nem vállalt érte. A Kádár-rendszer utolsó évtizedében szocializálódott fiatal belügyesek számára a szocialista érdekközösség elvesztette elvi jelentőségét. A Ceaușescu-féle diktatúrában már csak egy Magyarországot veszélyeztető és a romániai magyar kisebbség felszámolására törekvő, ellenséges államot láttak. A rendszerváltás küszöbén Földi és leendő munkatársai úgy gondolták, hogy szakmai tudásukat végre egy „jó ügyben" kamatoztathatják, javíthatva ezzel a magyar belügy társadalmi megítélését és egy demokratikussá alakuló szocialista rendszer esélyeit.[141] Az operatív munka tervezéséhez szükséges háttéranyagok azonban szinte teljesen hiányoztak: az 1980-as években a kémelhárítás és a hírszerzés nyers adatokat gyűjtött Romániáról, de ezeket soha nem értékelte ki és nem is rendszerezte. Az X-es területekről érkező „hírmorzsákat" például az MSZMP KB központi épületében őrizték a párt külügyi osztályának iratai között. A Romániában élő kapcsolatokról sem készült nyilvántartás, ezért nem lehetett tudni, milyen hálózatra támaszkodhat a szomszédos országba titkosan látogató tiszt. Ráadásul az első és a második csoportfőnökség közti rivalizálás is akadályozta a rendelkezésre álló információk megosztását. Így fordulhatott elő, hogy a legproblematikusabb külpolitikai relációt feltérképezni vágyó szakemberek egyedül az MSZMP KB Külügyi Osztályától remélhettek némi segítséget és politikai biztatást.

A rendelkezésre álló iratok kevés információt tartalmaznak a hivatalosan 1989. november 1-jén felállított, tíz operatív tisztet foglalkoztató[142] III/I-D önálló alosztály célkitűzéseiről és tevékenységéről.[143] Az 1989 szeptember-októberében a csoportfőnökségen tartott vezetői értekezletekről készült rövid feljegyzések, és az 1989 második félévére vonatkozó munkatervek alapján úgy tűnik, hogy a tárgyalt időszakban a magyar hírszerzés még nem emelte be Romániát a prioritások közé.[144] December 5-én Déri János rendőr ezredes, osztályvezető feljegyzést készített a III/I. Törzs alosztály számára „az elmúlt időszakokban betervezett, de elmaradt és egyéb felmerült témajavaslatok"-ról. A tizenkilenc témakör között tizenhatodik helyen szerepelt „az X-300-as munka fő feladatai, konkrét elképzelések kialakítása", melynek felelőseit Kocsis Kálmán és Földi László személyében jelölték meg.[145] Az állambiztonsági szervek lassú reakciójának képét némileg árnyalja a

141 Interjú Földi Lászlóval. Budapest, 2011. szeptember 15.

142 A tervezett létszámot a hírszerzés éves jelentése tartalmazza. Szigorúan titkos '89 i. m. (39. jz.) 48.

143 Az 1989 végén felállított D-alosztály a kelet-közép-európai térséggel foglalkozott. A román alosztály után 1990-ben jött létre a csehszlovák részleg, majd 1991–1992-ben az ukrán is.

144 ÁBTL 1.11.4. 67-91/203/89 (vezetői értekezlet, 1989. szeptember 5.); ÁBTL 1.11.4. 12. 4. (átszervezési koncepció, dátum nélkül, de 1989 október 23-a után).

145 Uo.

BM III/I. Csoportfőnökség 1989. december 19-i éves jelentése, mely román vonatkozásban több sikeres „aktív intézkedésről” számolt be: „Az X-300-as területen az eddig jellemző kisebbségvédelmi témakörön sikerült túllépni. Kiemelkedően nagy visszhangot kapott a »Dragon«, a »Juniális« és a »Janus Pannonius« fedőnevű akciónk.”[146] Mivel az említett műveletekre vonatkozó iratok ma is az utódszevek kezelésében vannak, rendkívül nehéz egyenes választ adni arra a kérdésre, hozzájárult-e a magyar állambiztonság a Ceauşescu-rendszer megdöntéséhez, és milyen célokkal cselekedtek a magyar szakemberek. Egyéb levéltári adatok és szóbeli közlések alapján bizonyítottnak tűnik azonban, hogy 1989 késő őszétől a hírszerzés már nem az ellenséges tevékenység semlegesítésében és a romániai belső helyzet felmérésében volt érdekelt, hanem annak gyökeres megváltoztatásában. Ebben az összefüggésben értelmezhető a Ceauşescu-rendszer ellen küzdő Tőkés László temesvári református lelkésznek és más ellenzéki személynek nyújtott támogatás is.[147] A „logisztikai” és erkölcsi segítség azonban nem egy jól átgondolt és központilag irányított tervből bontakozott ki. Ezért hibásak és félrevezetők az 1989 kapcsán felbukkanó összeesküvés-elméletek, mivel kritikátlanul átveszik és továbbfejlesztik a Securitate-tisztek önigazoló narratíváját, amely külső irányítású destabilizációs tervet sejttet a győztes forradalom mögött.[148] A források meggyőzően bizonyítják, hogy a forradalom előtti néhány hétben a belső helyzet olyan feszült volt, hogy a hatalom félt minden esetleges megmozdulástól. Ezt bizonyítják a katonai csapatmozgások és a belső karhatalom megerősítésének ténye is.

Hogyan dolgoztak és kikre támaszkodtak Romániában az „illegálisan” (tehát diplomáciai fedés nélkül) mozgó operatív tisztek? Nem meglepő, hogy koruknál is fogva leginkább „hátizsákos” egyetemistának álcázták magukat, és elvegyültek az „Erdélybe járók” informális hálózataiban.[149] A magyar hátizsákos mozgalom segélycsomagokat osztott Erdélyben (könyveket, gyógyszereket, az 1980-as évek végén élelmiszert is), ahol kiterjedt – és a Securitate által többnyire nem ismert –

146 Szigorúan titkos ’89 i. m. (39. jz.) 47.

147 Földi László szerint 1989 márciusában a magyar állambiztonsági szervek „vitték el” a két kanadai újságírót Tőkés László református lelkész lakásához, majd a titkos interjú elkészítése után egy kiskorú fiúval csempészték ki Romániából a mindkét országban óriási visszhangot keltő tv-interjút.

148 Az 1990-as évek elején számos Securitate-tiszt és egykori párttisztviselő ehhez hasonló módon magyarázta a Ceauşescu-rendszer bukását. Ezt a szemléletet veszi át az 1989-es forradalom nemzetközi hátteréről megjelent átfogó munka is: *Ioan Scurtu*: Revoluţia română din decembrie 1989 în context internaţional. Redacţia Publicaţiilor pentru Străinatate, Bucureşti, 2009. Jóval óvatosabbak a téma nemzetközi szakértői, ld. *Peter Siani-Davies*: The Romanian Revolution of December 1989. Cornell University Press, Ithaca–London, 2005. A konspirációs elméletek keletkezését és tartalmát elemzi *Ruxandra Cesereanu*: Decembrie ’89. Decontrucţia unei revoluţii. Polirom, Iaşi, 2009. 97–142.

149 A Magyarországról Romániába irányuló „hátizsákos turizmus” a késő Kádár-korszakbeli magyar–magyar kapcsolatok egyik jelentős, eddig kevésbé tanulmányozott mozzanata. A jelenségről vall az 1985-ben alakult Erdélyieket Támogató Egylet első elnöke, König Helmut egy 2009-ben készült interjúban. *Sipos Zoltán*: Figyeltek ránk. Hátizsákos „turizmus” a ’80-as években. Transindex 2010. február 8. A szöveg elérhető a http://itthon.transindex.ro/?cikk=10665 linken (letöltés ideje: 2012. dec. 2.).

kapcsolatrendszerre tett szert. Tapasztaltabb tagjai úgy kerülhették el a lebukást, hogy csak a szigorú konspirációs szabályokat betartva közlekedtek Romániában. Noha a „hátizsákos" egyetemisták távol álltak a magyar állambiztonsági szervektől (többüket éppen „nacionalizmus" vádjával figyelték), a Romániában dolgozó tisztek rengeteget tanulhattak tőlük. Rendkívül fontosnak bizonyult a helyi magyar lakossággal kiépített bizalmi viszony is. A Ceauşescu-diktatúrától megszabadulni kívánó, de a Ceauşescu-rendszerben szocializálódott romániai civil segítők néha tökéletesebben ismerték a konspiráció aranyszabályait, mint a professzionálisan kiképzett tisztek.[150]

Az 1989. december 15-én Temesváron indult eseménysorozat előtti hetekről csak két Romániára vonatkozó hírszerzési jelentés került be az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárába. Az elsőt december 7-én „Romániai helyzetértékelés" címmel készítette a BM III/I–D. munkatársa, dr. Büki János főhadnagy. A közelmúltban „megismert prominens romániai magyar értelmiségiek és politikai személyiségek" menthetetlennek értékelték Románia helyzetét, és felrótták beszélgetőpartnereinek, hogy Magyarország még mindig „túl keveset tud a román belpolitikai helyzet alakulásáról, s nem kezeli súlyához mérten a Magyarország elleni román külpolitikai stratégiát".[151] Néhány nappal később újabb jelentés összegezte az egyik erdélyi politikai tényezővel, Király Károllyal lezajlott beszélgetést. Az RKP KB volt tagja helyeselte a határozottabb magyar fellépést, és segítségét ajánlotta fel egy „megfontolt politikai lépés"-hez. Király magát önmagát úgy értékelte, hogy „eddigi tevékenysége, életkora, politikai háttere következtében gyűjtőpontja lehet – és egy belső enyhülés esetén lesz is – az erdélyi magyar érdekek intézményesülésének". Károsnak ítélt minden elsietett magyar – külső vagy belső – lépést, szükségesnek látta viszont „a kulturális és intellektuális intézmények bármi áron való megtartását, a kétmilliós magyar nemzetiség cselekvőképességének megőrzését"; középtávon és a „helyzet enyhülésének esetén" képesnek mondta magát „akár 500 vezető román és magyar értelmiségi aláírásával ellátott, figyelemfelhívó Memorandum közzétételére – s egy hasonló összetételű Demokratikus Fórum felállítására".[152] Ekkor nem tudhatta, hogy néhány napon belül elérkezik a várva várt pillanat.

150 Interjú Földi Lászlóval. Budapest, 2011. szeptember 15.

151 ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 179–185. BM III/I-D. Önálló alosztály. Romániai helyzetértékelés. Budapest, 1989. december 7.

152 ÁBTL 1.11.4. T-III/1989, 542. doboz, 187. BM III/I-D. Ön. Alosztály. Király Károly politikai szerepe. Budapest, 1989. december 11.

STEFANO BOTTONI

RELUCTANT ENEMY

THE HUNGARIAN STATE SECURITY AND ROMANIA, 1975--1989

The paper analyses the Hungarian intelligence's answer to the deepening of the Romanian-Hungarian bilateral tensions during the 1970s and 1980s. Although Securitate and the Romanian military intelligence had started since 1968 to carry out extensive extended its anti-Hungarian activities in conformity with the nationalist evolution of the Ceausescu regime, the Hungarian answer was belated and prudent. Only in 1982 a special order issued by the Hungarian Ministry of Interior listed Romania among the „non friendly socialist states", such as Yugoslavia and China.

Since the last 1970s intelligence information on Romania was gathered into the so called X-300 files, but according to senior Hungarian intelligence officers, until 1989 this information was neither elaborated nor used for operative purposes. Starting from 1983 a "counterintelligence" (defensive) residentura was set up in Bucharest to better cover the situation, while starting from the middle-1980s the Hungarian intelligence stations in the United States and Western Europe also began to systematically collect piece of information regarding the Romanian internal affairs and the deteriorating situation of the Hungarian minority in Transylvania. Valuable insights also came from the "strictly cooperating" countries of the Warsaw Pact, especially from the Polish and the East German counterintelligence services. In June 1989, another order coming from the Hungarian Minister of Interior invalidated the previous one and suggested to upgrade the Romanian Securitate to the level of "theatening enemy", due to the massive infiltration of undercover Romanian agents among refugee people. Some weeks before the 1989 revolution, finally, a small subunit of the Hungarian civil intelligence was officially authorized to start working in Romania in order to provide support to the local opposition forces, especially among the ethnic Hungarians.